

ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ
ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΗΣ ΝΕΟΤΕΡΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΝΟΤΙΟΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

Ο Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος

Τίτλος πρωτοτύπου: Teaching Modern Southeast European History, Alternative Educational Materials, Workbook 4 - The Second World War, Edited by Krešimir Erdelja, Series Editor: Christina Koulouri, Thessaloniki, CDRSEE, 2005.

Εισηγητής για το Κοινό Σχέδιο Ιστορίας στο Διοικητικό Συμβούλιο του Κέντρου για τη Δημοκρατία και τη Συμφιλίωση στη Νοτιοανατολική Ευρώπη: Κώστας Καρράς

Διευθυντής: Νέναντ Σέμπεκ

Διευθύντρια Προγραμμάτων: Σήλα Κάννον

Συντονίστρια Προγράμματος: Θεανώ Σαββάογλου

Γλωσσική Επιμέλεια: Ελένη Σερβετοπούλου

Γραφικός σχεδιασμός: Διάγραμμα - Χρήστος Κουτρουδίτσος, Γραφικές Τέχνες, Ζωοδόχου Πηγής 93, 114 73 Αθήνα

Εκτύπωση: Πέτρος Μπαλλίδης και Σια Ο.Ε., Γραφικές Τέχνες, Ερμού 4, 144 52 Μεταμόρφωση

Χορηγός της ελληνικής έκδοσης: Ίδρυμα Α.Γ. Λεβέντη

Χορηγοί της αγγλικής έκδοσης: Υπουργείο Εξωτερικών των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής, Οργανισμός των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής για τη Διεθνή Ανάπτυξη (USAID), Υπουργείο Εξωτερικών της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας, Σύμφωνο Σταθερότητας για τη Νοτιοανατολική Ευρώπη.

USAID
FROM THE AMERICAN PEOPLE

Auswärtiges Amt

SC
SP
SPECIAL CO-ORDINATOR OF THE STABILITY PACT FOR SOUTH EASTERN EUROPE

Δήλωση: Οι χαρακτηρισμοί οι οποίοι χρησιμοποιούνται σ' αυτό το βιβλίο, καθώς και τα υλικά τα οποία παρουσιάζονται εδώ, δε σημαίνουν κατά κανένα τρόπο την έκφραση οποιωνδήποτε απόψεων εκ μέρους του εκδότη (Κέντρο για τη Δημοκρατία και τη Συμφιλίωση στη Νοτιοανατολική Ευρώπη), ούτε των χορηγών του τελευταίου (Υπουργείο Εξωτερικών των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής, USAID, Υπουργείο Εξωτερικών της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας, Σύμφωνο Σταθερότητας για τη Νοτιοανατολική Ευρώπη, Ίδρυμα Α.Γ. Λεβέντη). Οι απόψεις οι οποίες περιέχονται στο βιβλίο αυτό εκφράζουν αποκλειστικά τους συγγραφείς του ως άτομα και δεν αντανακλούν απαραίτητως τις απόψεις του Κέντρου για τη Δημοκρατία και τη Συμφιλίωση στη Νοτιοανατολική Ευρώπη ή των χορηγών του.

Copyright: Κέντρο για τη Δημοκρατία και τη Συμφιλίωση στη Νοτιοανατολική Ευρώπη (Center for Democracy and Reconciliation in Southeast Europe, CDRSEE), Κρίσπου 9, Άνω Πόλη, 54 634 Θεσσαλονίκη

Τηλ: +30 2310 960 820-1, φαξ: +30 2310 960 822

Ηλεκτρονικό ταχυδρομείο: info@cdsee.org, Ιστοσελίδα: www.cdsee.org

ISBN SET: 960-86857-7-X

ISBN: 960-88963-1-2

ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ
ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΗΣ ΝΕΟΤΕΡΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΝΟΤΙΟΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

ΒΙΒΛΙΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 4

Ο Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος

Επιμέλεια: ΚΡΕΣΙΜΙΡ ΕΡΝΤΕΛΙΑ

Διεύθυνση Σειράς: ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΚΟΥΛΟΥΡΗ

Μετάφραση: ΣΠΥΡΟΣ ΜΑΡΚΕΤΟΣ

Κέντρο για τη Δημοκρατία και τη
Συμφιλίωση στη Νοτιοανατολική Ευρώπη
w w w . c d s e e . o r g

Θεσσαλονίκη 2005

Περιεχόμενα

Εισαγωγή.....	13
Χρονολόγιο.....	19
Χάρτης 1: Ο Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος, 1939 -1942.....	32
Κεφάλαιο Α: Πολιτική.....	33
I. Ηγέτες και ιδεολογίες.....	33
A-1. Ο Φιτζρόυ Μακλήν μιλά το 1943 για τον Τίτο.....	33
Η συνομιλία του Φιτζρόυ Μακλήν με τον Τίτο το 1944.....	33
Εικ. 1. Ο ηγέτης των Παρτιζάνων του γιουγκοσλαβικού «Λαϊκού Απελευθερωτικού Κινήματος», Γότσιπ Μπροζ – Τίτο και ο διοικητής του γιουγκοσλαβικού «Πατριωτικού Στρατού» («Τσέτνικ»), στρατηγός Ντράζα Μιχαήλοβιτς.....	34
A-2. Ο φωτογράφος του Πάβελιτς καταθέτει για την προσωπικότητά του το 1961.....	35
Εικ. 2. Άντε Πάβελιτς.....	35
A-3. Περιγραφές του Μεχμέτ Σέχου και του Εμβέρ Χότζα.....	35
A-4. Ένας άγγλος κατάσκοπος μιλά για τον ηγέτη της πολιτικής αντιπολίτευσης στη Ρουμανία, Γιούλιου Μανίου.....	37
A-5. Ο Ιωάννης Μεταξάς προς τους εκδότες και τους συντάκτες του ελληνικού τύπου (30 Οκτωβρίου 1940).....	37
Εικ. 3. Λαχείο υπέρ των οικογενειών των στρατιωτών που μάχονταν στο αλβανικό μέτωπο το 1940-41.....	38
A-6. Διαταγή αρ. 26 του Χίτλερ (3 Απριλίου 1941).....	38
A-7. Ο Ίων Αντωνέσκου για το «εβραϊκό πρόβλημα».....	39
A-8. Το διάγγελμα του βασιλιά Μιχαήλ της Ρουμανίας (23 Αυγούστου 1944).....	39
A-9. Η κομμουνιστική ιδεολογία του Αλβανικού Εθνικού Απελευθερωτικού Κινήματος, όπως την εκθέτει ο Σεΐφουλλά Μαλεσόβα.....	40
A-10. Προκήρυξη της Περιφερειακής Επιτροπής Μακεδονίας του Κόμματος της Γιουγκοσλαβίας.....	41
II. Στρατοί και στρατιώτες.....	42
A-11. Αμερικανική έκθεση σχετικά με τις δραστηριότητες της αλβανικής αντίστασης.....	42
A-12. Οι εκπρόσωποι των Συμμάχων στα Βαλκάνια μιλούν σχετικά με τις στρατηγικές του αντάρτικου στην Αλβανία.....	42
A-13. Ο κροάτης στρατιωτικός ακόλουθος στη Σόφια σχετικά με την κατάσταση στη Μακεδονία.....	42
Εικ. 4. Η αντικατάσταση του γερμανικού από το βουλγαρικό στρατό μετά τη φασιστική κατάληψη της Γιουγκοσλαβικής Μακεδονίας (Απρίλιος 1941).....	43
A-14. Προκήρυξη του Εθνικού Απελευθερωτικού Μετώπου (Επιτροπή Στερεάς Ελλάδας).....	43
A-15. Προκήρυξη του Εθνικού Δημοκρατικού Ελληνικού Συνδέσμου (ΕΔΕΣ) 1943.....	44
Εικ. 5. Φωτογραφία ανταρτών (ανδρών και γυναικών) της αριστερής αντίστασης στην Ελλάδα.....	45
A-16. Οι βασικές θέσεις της Οσλομπόντιλνα Φρόντα (ΟΦ) (Απελευθερωτικό Μέτωπο του Σλοβενικού Έθνους).....	45
A-17. Από το ημερολόγιο ενός διοικητή γιουγκοσλαβών Παρτιζάνων.....	46

A-18.	Από τα πρακτικά της συνάντησης μεταξύ του Ντράζα Μιχαήλοβιτς κι εκπροσώπων της γερμανικής διοίκησης της Σερβίας στο χωριό Ντίβτσι.....	46
A-19.	Από τις οδηγίες του Ντράζα Μιχαήλοβιτς προς τον ταγματάρχη Τζόρτζε Λάσιτς και το λοχαγό Πάβλε Τζούρισιτς	46
Εικ. 6.	Σερβική αφίσα	47
A-20.	Η συνεργασία μεταξύ των Ουστάσι και των Τσέτικ.....	47
A-21.	Οι απαρχές της εξέγερσης στη Βοσνία	48
A-22.	Η ίδρυση της Μεραρχίας Ες Ες – «Χαντζάρι» στη Βοσνία	49
A-23.	Ο Ντάρκο Στούπαριτς γράφει σχετικά με τη δημιουργία της πρώτης κροατικής αντάρτικης ομάδας, κοντά στο Σίσακ της Κροατίας, τον Ιούνιο του 1941	50
A-24.	Μαρτυρίες για το πώς είδε η Οχρίδα την άφιξη των Γερμανών, των Ιταλών, των Βουλγάρων και των Παρτιζάνων στο Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο	50
Εικ. 7.	Βόσνιοι μουσουλμάνοι στις δυνάμεις των Ουστάσι	51
A-25.	Ένα παιδί μιλά για τον ανταγωνισμό των πολιτικών ομάδων στην Αλβανία	51
A-26.	Εγκύκλιος του Κεντρικού Συμβουλίου του Εθνικού Κινήματος Απελευθέρωσης της Αλβανίας	51
III.	Σχέσεις με τις δυο αντίπαλες συμμαχίες και με τις γειτονικές χώρες	52
A-27.	Δελτίο ειδήσεων για το στρατιωτικό πραξικόπημα το οποίο ανέτρεψε τη φιλική προς τον Άξονα κυβέρνηση του βασιλείου της Γιουγκοσλαβίας	52
A-28.	Έκθεση του αρχιραβίνου της Γιουγκοσλαβίας, σχετικά με την αντίδραση του πληθυσμού στα γεγονότα που εκτυλίχθηκαν μεταξύ τέλους Μαρτίου και τέλους Ιουνίου του 1941.....	53
Εικ. 8.	27 Μαρτίου του 1941. Μαζικές διαδηλώσεις στο Βελιγράδι εναντίον του Άξονα.....	53
A-29.	Από τα απομνημονεύματα του Κωνσταντίν Κατσάρωφ για την πρώτη χρονιά του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου	54
A-30.	Ο βούλγαρος δημοσιογράφος Νταναιλ Κράπτσεφ σχετικά με την κατηγορία ότι η Βουλγαρία δεν πρόβαλε αντίσταση στο γερμανικό στρατό	54
A-31.	Ο Νταναιλ Κράπτσεφ σχολιάζει τη γοργή νίκη της Γερμανίας επί της Γιουγκοσλαβίας, Απρίλιος 1941.....	55
Εικ. 9.	Ρουμανική εφημερίδα: βασιλιάς Μιχαήλ, Αντωνέσκου, Μουσσολίνι και Χίτλερ (1941).....	55
Εικ. 10.	Ρουμανική εφημερίδα: βασιλιάς Μιχαήλ και αρχιστράτηγος Στάλιν (1945).....	55
A-32.	Απόσπασμα από το Μνημόνιο (18/10/1941) του τότε πρωθυπουργού της Κυβέρνησης του Καΐρου Εμμανουήλ Τσουδερού προς τους Βρετανούς	56
A-33.	Μήνυμα του βρετανικού Υπουργείου Εξωτερικών (Φόρεϊν Όφφισ) προς τον βρετανό επιτετραμμένο στο Κάιρο (14/8/1944)	56
A-34.	Ο ταξίαρχος Μάγιερς εκτιμά την επίδραση της ελληνικής αντίστασης στη γενική πορεία του πολέμου	56
Εικ. 11.	Φωτογραφία από ρουμανική εφημερίδα. Συναδέλφωση του ρουμανικού στρατού και του Κόκκινου Στρατού: αξιωματικοί στο μέτωπο.....	57
A-35.	Η μεταχείριση των άγγλων αιχμαλώτων πολέμου στη Ρουμανία (1944).....	57
A-36.	Από τα πρακτικά της συζήτησης μεταξύ Γιόζιπ Μπροζ – Τίτο και Ουίνστον Τσώρτσιλ στη Νεάπολη της Ιταλίας, 12 Αυγούστου του 1944	58
A-37.	Διαταγή του βασιλιά της Ιταλίας Βίκτωρα Εμμανουήλ Γ΄ για την προσάρτηση της επαρχίας της Λιουμπλιάνας στην Ιταλία	58
A-38.	Διήγηση του Ιβάν Βενεντίκοφ για τις σχέσεις του με τους Γερμανούς στη Μακεδονία.....	59
IV.	Θρησκευτικοί φορείς	60
A-39.	Κήρυγμα του Αρχιεπισκόπου Ιωαννίνων προς όλο του το ποίμνιο	60

A-40.	Επιστολή του Αρχιεπισκόπου Δαμασκηνού και άλλων επιφανών Ελλήνων προς τον Γκούντερ φον Άλτενμπουργκ, γερμανό πρεσβευτή στην Ελλάδα	60
A-41.	Η Καθολική Εκκλησία της Αλβανίας σχετικά με την ιταλική εισβολή στη χώρα της	61
A-42.	Οι μουσουλμάνοι του Σεράγεβου για την κατάσταση στη Βοσνία και την Ερζεγοβίνη.....	61
A-43.	Ο ισλαμικός κλήρος και η δημιουργία της μουσουλμανικής μεραρχίας των Ες Ες το 1943	62
A-44.	Ο λόγος που εκφώνησε η Αυτού Αγιότης Νικόδημος, Πατριάρχης της Ρουμανίας το 1942	62
A-45.	Άρθρο εφημερίδας: «Αι αδελφαί εκκλησίου. Λαμπραϊ προοπτικά της Ορθοδοξίας», του Μίχαϊ Μπουρλάκου	62
A-46.	Η σύλληψη του Πατριάρχη Γαβριήλ από τη γερμανική Γκεστάπο στο μοναστήρι του Όστρογκ, 23 Απριλίου του 1941	63
A-47.	Επιστολή του Στέπινιτς προς τον Πάβελιτς, της 14 ^{ης} Μαΐου του 1941	64
A-48.	Επιστολή του Στέπινιτς προς τον Πάβελιτς, 21 Ιουλίου 1941	65
A-49.	Ο πατήρ Ζλάτκο Σβίριτς για την προσχώρηση ορθόδοξων Σέρβων στον καθολικισμό.....	66
Κεφάλαιο Β: Η ζωή τον καιρό του πολέμου		68
I. Φτώχεια και ανασφάλεια.....		68
B-1, 2.	Διανομή ψωμιού με δελτίο στη Ρουμανία κατά τη διάρκεια του πολέμου (1942,1944)	68
Εικ. 12.	Διανομή ψωμιού στην Κωνσταντινούπολη.....	69
B-3.	Ένας έλληνας χωρικός περιγράφει τους ιταλούς κατακτητές	69
B-4.	Ο Ιβάν Ντ. Στάντσοφ, βούλγαρος διπλωμάτης, για τη ζωή της οικογένειάς του κατά τον πόλεμο	69
B-5.	Από την εμπιστευτική έκθεση αρ. 162 του Σάμουελ Χόνακερ προς τον υπουργό Εξωτερικών των ΗΠΑ Κόρντελ Χαλ.....	69
Εικ. 13.	Ουρές έξω από κατάστημα της Λιουμπλιάνας κατά τη διάρκεια του πολέμου.....	70
Εικ. 14.	Ουρά για κρέας στο Ζάγκρεμπ	70
B-6.	«Απαιτούμε να καθιερωθούν τα περιβραχιόνια της αισχύνης για τους μαυραγορίτες»	70
B-7.	Ο αστικός πληθυσμός ξεπουλά κυριολεκτικά ό,τι μπορεί, για να βρει λίγη τροφή	71
Εικ. 15.	Τουρκική γελοιογραφία.....	71
B-8.	Η ανασφάλεια της ζωής των αμάχων κατά τη διάρκεια του πολέμου στην Αλβανία	72
B-9.	Οι κάτοικοι του Βελιγραδίου καλλιεργούν λαχανικά.....	72
Εικ. 16.	Θύματα του λιμού στην Ελλάδα κατά τον τραγικό χειμώνα του 1941-1942	73
B-10,11.	Ο Φαΐκ Οκτέ σχετικά με τον τουρκικό φόρο κεφαλαίου	73
II. Πολίτες.....		74
B-12.	Μια απειλή των γερμανικών αρχών προς τους κατοίκους του Βελιγραδίου	74
Εικ. 17.	Αφίσα της γερμανικής προπαγάνδας.....	74
B-13.	Δουλεύοντας τον καιρό του πολέμου στη Ρουμανία	75
B-14.	Η Μυστική Υπηρεσία αναφέρει στον ηγέτη του ρουμανικού κράτους σχετικά με τις διαθέσεις και τη δυσαρέσκεια του πληθυσμού για τις συνθήκες ζωής στη Ρουμανία κατά τη διάρκεια του πολέμου	75
B-15.	Ο στρατιωτικός ακόλουθος του Ανεξάρτητου Κράτους της Κροατίας στη Σόφια αναφέρει σχετικά με την κατάσταση που επικρατούσε στη Μακεδονία του Βαρδάρη επί βουλγαρικού καθεστώτος	76
Εικ. 18.	Ασκήσεις πολιτικής άμυνας στην πλατεία Μπαγιαζήτ, στην Κωνσταντινούπολη	77
B-16.	Η κατάσταση το 1941 σύμφωνα με την Περιφερειακή Επιτροπή Μακεδονίας του Γιουγκοσλαβικού Κομμουνιστικού Κόμματος	77
B-17.	Έρωτας τον καιρό του πολέμου.....	77
III. Η ζωή των στρατιωτών		78

B-18.	Ο Οδυσσέας Ελύτης περιγράφει την εμπειρία ενός απλού έλληνα στρατιώτη στο αλβανικό μέτωπο.....	78
Εικ. 19.	Λιθογραφία με παράσταση ενός αρχαίου έλληνα μαραθωνομάχου, ενός αγωνιστή του 1821 κι ενός ευζώνου	79
B-19.	Ο Ιβάν Σιμπλ περιγράφει τις εμπειρίες του στα πολεμικά του απομνημονεύματα	79
B-20.	Ο Σιμπλ γράφει για τις γυναίκες παρτιζάνες.....	79
Εικ. 20.	Οι ηρωίδες του 1940	80
Εικ. 21.	Εφημερίδες των Παρτιζάνων: εφημερίδες τσέπης της Ομάδας Διασύνδεσης, Ζάνταρ (Κροατία), 1944.....	80
B-21.	Οι γυναίκες από τα χωριά των Γρεβενών, μετά τη συμμετοχή τους στην αντίσταση, απαιτούν περισσότερο σεβασμό και μεγαλύτερη συμμετοχή στα δημόσια πράγματα.....	80
B-22.	«Η μικρή αντάρτισσα»: τραγούδι άγνωστου στιχουργού, που συνετέθη κατά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο και θεωρήθηκε εθνικό τραγούδι της Γιουγκοσλαβικής Μακεδονίας.....	81
B-23.	Οι Παρτιζάνοι ακατάβλητοι στον αδιάκοπο αγώνα τους εναντίον των Γερμανών και των συνεργατών τους στη Γιουγκοσλαβία	81
B-24.	Ο Ντέντσο Ζνεπόλσκι για τις σχέσεις μεταξύ ανταρτών και ανταρτισσών στην ομάδα του	82
Εικ. 22.	Εκείνοι που τραγουδώντας πήγαιναν στον πόλεμο	82
B-25.	Ο αξιωματικός Βίκτωρ Μπουντέσκου μιλά για τις μάχες στην καμπή του ποταμού Ντον – Στάλινγκραντ	82
B-26.	Ο Νεάγκου Τζουβάρα, ιστορικός και διαπρεπής διπλωμάτης, θυμάται τον καιρό που συμμετείχε στις συγκρούσεις στο Ανατολικό Μέτωπο	83
B-27.	Οι δυσκολίες που αντιμετώπιζαν οι μαχητές στην προσαρμογή τους στην πολιτική ζωή	84
Εικ. 23.	Κολλάζ των εφημερίδων των μονάδων του γιουγκοσλαβικού μακεδονικού στρατού από το 1944	84
B-28.	Το τρομερό λάθος του Ζντράφκο Λάζαριτς.....	84
IV. Πολιτισμός κι εκπαίδευση		85
B-29.	Οι συστάσεις της Εκπαιδευτικής Επιθεώρησης της περιφέρειας Βιτωλίων (Μοναστηρίου) προς τους δασκάλους της.....	85
Εικ. 24.	Το σχολείο των Παρτιζάνων	86
B-30.	Καταστατικό της Κεντρικής Πολιτιστικής Λέσχης «Κλήμης της Οχρίδας» στη Γιουγκοσλαβική Μακεδονία	86
B-31.	Η Κυβέρνηση Αντωνέσκου αναλαμβάνει πρωτοβουλία για να προαγάγει την πατριωτική πολιτική στα σχολεία.....	86
B-32.	Απόσπασμα από εγχειρίδιο ιστορίας της στοιχειώδους εκπαίδευσης, που εκδόθηκε από το Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο στις απελευθερωμένες περιοχές της Ελλάδας	87
Εικ. 25.	Ιλία Μπεσκόφ: <i>Χωρίς ζωτικό χώρο</i> , 1942	88
B-33.	Από την Εμπιστευτική Αναφορά υπ' αρ. 162 του αμερικανού γενικού προξένου Σάμουελ Χόνακερ προς τον υπουργό Εξωτερικών των ΗΠΑ Κόρντελ Χαλ.....	88
Εικ. 26.	Φωτογραφία από ρουμανική εφημερίδα: άρθρο για τη γυναικεία μόδα (1942)	89
Εικ. 27.	Σκηνή από την κινηματογραφική ταινία του Ντράγκολιουμπ Αλέξιτς, <i>Απροστάτευτη αθωότητα</i>	89
Εικ. 28.	Διαφημίσεις κινηματογραφικών προβολών στα κινηματοθέατρα του Βελιγραδίου (1942)	90
B-34.	Ρουμανικό νομοθετικό διάταγμα για τη ρύθμιση των εκπαιδευτικών ζητημάτων των Εβραίων, της 11 ^{ης} Οκτωβρίου του 1940	90
B-35.	Αλλαγές στα αναλυτικά προγράμματα των αλβανικών σχολείων κατά τη διάρκεια της ιταλικής κατοχής	90
Εικ. 29.	Παιδιά τη στιγμή που μπαίνουν στις αίθουσες, στο δημοτικό σχολείο «Χασάν Πριστίνα».....	91
Εικ. 30.	Η εθνική ποδοσφαιρική ομάδα του Ανεξάρτητου Κροατικού Κράτους (NDH).....	91

B-36.	Η ζωή στο κέντρο κατασκήνωσης νέων <i>Ιταλο Μπάλμπο</i> στην Αλβανία	91
Εικ. 31.	Περιγραφή ποδοσφαιρικού αγώνα μεταξύ Ρουμανίας και Κροατίας από ρουμανική εφημερίδα, το 1942	92
B-37.	Το Υπουργείο Εθνικής Εκπαίδευσης της Ρουμανίας απαγορεύει τους χάρτες που θα μπορούσαν να θυμίζουν στον κόσμο τη σοβιετική εισβολή του 1940	93
B-38.	Ο Ιλίγια Γιακόβλεβιτς, φυλακισμένος από τους Ουστάσι, μιλά για την καθαρεύουσα του Πάβελιτς	93
Κεφάλαιο Γ: Η φρίκη του πολέμου		95
I. Η πρώτη γραμμή του μετώπου		95
Γ-1.	Ο στρατιωτικός νόμος, όπως εφαρμοζόταν από τους αλβανούς αντάρτες.....	95
Γ-2.	Η μεταχείριση των αιχμαλώτων από τους αλβανούς εθνικιστές.....	96
Εικ. 32.	Η 4 ^η Μεραρχία Παρτιζάνων στα βουνά του Μαυροβουνίου, 1944.....	96
Εικ. 33.	Ρουμάνοι στρατιώτες στις μάχες του Καυκάσου.....	96
II. Ωμότητες		97
Γ-3.	Ανακοινώσεις των γερμανών στρατιωτικών διοικητών της Ελλάδας προς τον τοπικό πληθυσμό (1943).....	97
Γ-4.	Γερμανική προκήρυξη προς τον πληθυσμό (Οκτώβριος του 1943) μετά το πρώτο κύμα μαζικών αντιποίνων στην Ελλάδα	97
Εικ. 34.	Αντίποινα του γερμανικού στρατού στην Ελλάδα: φωτογραφία μαζικών εκτελέσεων στο Αγρίνιο, 1943	98
Γ-5.	Οι διαταγές του Χίτλερ σχετικά με τη συμπεριφορά του γερμανικού στρατού στα κατεχόμενα εδάφη της Νοτιοανατολικής Ευρώπης.....	98
Γ-6.	Γερμανικές ωμότητες στην κατεχόμενη Αλβανία (Ιούλιος του 1943)	98
Γ-7.	Ο Δον Πιέτρο Μπρινιόλι: <i>Λειτουργία για τον χτυπημένο μου λαό</i> (απόσπασμα ημερολογίου)	99
Γ-8.	Απόσπασμα από τη συνέντευξη με τον Τσβέτο Κομπάλ.....	99
Εικ. 35.	Φωτογραφίες καμένων και κατεστραμμένων χωριών (αντίποινα).....	100
Γ-9.	Επιστολή προς τον Χίτλερ.....	100
Εικ. 36.	Εμπροσθόφυλλο του φυλλαδίου για το Μαουτχάουζεν	101
Γ-10.	Γερμανικά μέτρα για την αντιμετώπιση της εξέγερσης στη Σερβία.....	101
Γ-11.	Σφαγή άμαχων ομήρων στο Κραγκούγιεβατς.....	102
Γ-12.	Έκθεση των Παρτιζάνων για τη δράση των Ιταλών και των Τσέτνικ στην περιοχή της Λίκας, το καλοκαίρι και το φθινόπωρο του 1942.....	102
Γ-13.	Η φρίκη των φυλακών των Ουστάσι στο Σεράγεβο.....	103
Εικ. 37.	Φωτογραφία από την κεντρική πλατεία του Βελιγραδίου, 17 Αυγούστου 1941.....	103
Γ-14.	Έκθεση των ρουμανικών αστυνομικών αρχών σχετικά με την κατάσταση των Τσιγγάνων που εκτοπίστηκαν στην Τρανσιστρία.....	104
Γ-15.	Ο Ιλίγια Γιακόβλεβιτς περιγράφει τη ζωή στο στρατόπεδο συγκέντρωσης της Στάρα Γκράντιτσκο	104
Εικ. 38.	Αφίσα με τα ονόματα των εκτελεσμένων ομήρων στη ζώνη γερμανικής κατοχής στη Σλοβενία.....	105
Γ-16.	Γράμμα μιας γυναίκας προς την οικογένειά της από το στρατόπεδο συγκέντρωσης τη Στάρα Γκράντιτσκο	105
Γ-17.	Ένας στρατιώτης των Ουστάσι περιγράφει τις βιαιότητες τις οποίες διέπραξε.....	105
Γ-18.	Εγκλήματα των ανταρτών στο Μπλάιμπουργκ.....	106
Γ-19.	Ο Τίτο για τα εγκλήματα των Παρτιζάνων.....	107
Εικ. 39.	Βλαντιμίρ Φιλάκοβατς: <i>Θύματα</i> . Ελαιογραφία σε καμβά, Ζάγκρεμπ 1943.....	107
III. Το Ολοκαύτωμα		107

G-20.	Απόσπασμα από τον Βουλγαρικό Νόμο για την Προστασία του Έθνους.....	107
G-21.	Βούλγαροι βουλευτές διαμαρτύρονται ενάντια στον εκτοπισμό των Εβραίων.....	108
G-22.	Διαταγή της Στρατιωτικής Διοίκησης Βελιγραδίου	109
G-23.	Ο Ίων Αντωνέσκου καταδικάζει το πογκρόμ στο Ιάσιο.....	109
Εικ. 40.	Τουρκική γελοιογραφία.....	110
G-24.	Το στρατόπεδο συγκέντρωσης στο προάστιο Σαϊμίστε του Βελιγραδίου.....	110
Εικ. 41.	Τουρκική γελοιογραφία.....	111
G-25.	Τα μαρτύρια μιας νεαρής Εβραίας από το Σεράγιεβο	111
Εικ. 42.	Άγνωστο κορίτσι περιμένει την εκτόπισή του κοντά στο Τσέλιε της Σλοβενίας.....	112
G-26.	Τα αντιεβραϊκά μέτρα στην Ελλάδα.....	112
G-27.	Απόσπασμα από τα απομνημονεύματα ενός Έλληνα Εβραίου της Θεσσαλονίκης (1941-1943)	113
Εικ. 43.	Στρατόπεδο συγκέντρωσης στη Μπάνιτσα του Βελιγραδίου.....	114
Εικ. 44.	Στρατόπεδο συγκέντρωσης της Ούσιτισας, 1942.....	114
G-28.	Επιστολή της Ροζαλίγια Κρέμερ προς το γραφείο του Πάβελιτς, 20 Οκτωβρίου 1941.....	114
Εικ. 45.	Η πρώτη σελίδα του καταλόγου της αντιεβραϊκής έκθεσης του Ζάγκρεμπ, 1942.....	115
Κεφάλαιο Δ: Ανθρώπινη αλληλεγγύη		117
Δ-1.	Συζήτηση μεταξύ Παρτιζάνου και Ουστάσι	117
Δ-2.	Ονομαστική γιορτή στο στρατόπεδο συγκέντρωσης	118
Εικ. 46.	Αφίσα ρουμανικής εφημερίδας: <i>Βοηθείστε τα ορφανά</i>	119
Δ-3.	<i>Υπόμνημα των διανοουμένων προς τον Ίωνα Αντωνέσκου</i> (Απρίλιος του 1944).....	119
Δ-4.	Απόσπασμα επιστολής του έλληνα πρωθυπουργού (7 Οκτωβρίου του 1943) προς τις γερμανικές αρχές	120
Δ-5.	Ο Ζωρζ Ενέσκου προσπαθεί να προστατεύσει τους Τσιγγάνους	121
Δ-6.	Υπόμνημα ομάδας βουλγάρων κουρέων και κομμωτριών προς τους υπουργούς σχετικά με το <i>Νομοσχέδιο για την Προστασία του Έθνους</i>	121
Δ-7.	Βοήθεια και υποστήριξη της Τουρκίας προς την Ελλάδα.....	121
Δ-8.	Μαρτυρία του επίτιμου τούρκου πρέσβη Νετσντέτ Κεντ σχετικά με τις ενέργειές του για τη διάσωση Τούρκων Εβραίων στη Μασσαλία.....	122
Δ-9.	Από το ημερολόγιο ενός βούλγαρου στρατιώτη στην κατεχόμενη Δυτική Θράκη	123
Δ-10.	Ο Στόγιαν Πετρόφ Τσομάκοφ, βούλγαρος πληρεξούσιος υπουργός στο Βουκουρέστι, αφηγείται μια αστεία και συγκινητική ιστορία	124
Δ-11.	Ένας Έλληνας Εβραίος περιγράφει πώς βοήθησαν αυτόν και την οικογένειά του οι ορθόδοξοι Έλληνες κατά τη διάρκεια της γερμανικής Κατοχής.....	124
Εικ. 47.	Τούρκοι Εβραίοι περιμένουν μπροστά στην είσοδο του τουρκικού γενικού προξενείου του Παρισιού το 1943, για να πάρουν διαβατήρια και βίζες.....	125
Δ-12.	Η ανθρώπινη μεταχείριση Εβραίων από έναν ρουμάνο αξιωματούχο	125
Δ-13.	Ο βούλγαρος διπλωμάτης, Ιβάν Ντ. Στάντσοφ, αφηγείται πώς του έσωσε τη ζωή ένας γερμανός αξιωματικός από τη Γκεστάπο στη Βουλγαρία	126
Δ-14.	Ο Αλφόνς Μπαρόν, επιτετραμμένος του εργοστασίου ζαχαρωτών και σοκολάτας «Ένωση», προς το αρχηγείο της αστυνομίας των Ουστάσι, 9 Ιουλίου του 1941.....	126
Εικ. 48.	Επιστολή ανώνυμου κατοίκου του Βελιγραδίου προς το γερμανό στρατιωτικό διοικητή της Σερβίας.....	127
Εικ. 49.	Το μυστικό νοσοκομείο των Παρτιζάνων «Φράνγια» κοντά στο Τσέρκνο της Σλοβενίας	127
Κεφάλαιο Ε: Συνέπειες		129
Ι. Απώλειες και θύματα του πολέμου		129
E-1.	Ο Εμβέρ Χότζα αγοράζει στην ειρηνευτική συνδιάσκεψη του Παρισιού.....	129

Πίνακες.....	130
Πίν. 1. Ο αριθμός των νεκρών στη Γιουγκοσλαβία κατά εθνικότητες.....	130
Πίν. 2. Οι απώλειες της Ελλάδας στον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο.....	130
Πίν. 3. Οι απώλειες του ελληνικού εμπορικού στόλου στον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο.....	131
II. Μετακινήσεις πληθυσμών στη διάρκεια και μετά το τέλος του πολέμου	131
E-2. Απόσπασμα από την έκθεση ενός αξιωματούχου του γερμανικού Υπουργείου Εσωτερικών σχετικά με τις μαζικές εκδιώξεις των Σλοβένων.....	131
Εικ. 50. 17 Νοεμβρίου του 1944.....	132
E-3. Αναφορά του ιταλού υψηλού επιτετραμμένου για την επαρχία της Λιουμπλιάνας σχετικά με ένα πρόγραμμα δραστηριοτήτων στην περιοχή (24 Αυγούστου 1942).....	132
E-4. Οι διωγμοί εναντίον της γερμανικής μειονότητας στη Ρουμανία μετά τον πόλεμο	133
E-5. Προσωπικό σημείωμα του Ουίνστον Τσώρτσιλ με θέμα την απέλαση στη Σοβιετική Ένωση των ρουμάνων πολιτών γερμανικής καταγωγής (19 Ιανουαρίου 1945)	133
Εικ. 51. Πρόσφυγες από τη Βοσνία στη Σερβία, 1941.....	134
Εικ. 52. Επιστροφή της Σλοβενικής Φρουράς της Πατρίδας (ντομομπράντσι) τον Ιούνιο του 1945.....	134
III. Αλλαγές στα πολιτικά συστήματα.....	135
E-6. Η προσφορά του Ουίνστον Τσώρτσιλ για μια συμφωνία «ποσοστών».....	135
E-7. Ένα βήμα προς τη μονοπώληση από τους Κομμουνιστές των κρατικών αρχών της Γιουγκοσλαβίας μετά τον πόλεμο	135
Εικ. 53. Ο λαός της Αθήνας επευφημεί την άφιξη του βρετανικού στρατού μετά την Απελευθέρωση.....	136
E-8. Ο Γιόζιπ Χόρβατ υπήρξε αυτόπτης μάρτυρας της αποχώρησης των Ουστάσι από το Ζάγκρεμπ και της άφιξης των Παρτιζάνων.....	136
Εικ. 54. Οι Παρτιζάνοι μπαίνουν στο Ζάγκρεμπ, 8 Μαΐου του 1945	136
Εικ. 55. Η συνάντηση στην πλατεία Μπαν Τζελάσιτς του Ζάγκρεμπ, τον Μάιο του 1945, μετά την ανάληψη της εξουσίας από τους Παρτιζάνους.....	137
E-9. Απόσπασμα από τα πρακτικά συνεδρίασης της ηγεσίας του Βουλγαρικού Εργατικού Κόμματος (Κομμουνιστικού).....	137
E-10. Έκθεση του υπουργού Δικαιοσύνης σχετικά με τον αριθμό των προσώπων που καταδικάστηκαν από τα λαϊκά δικαστήρια στη Βουλγαρία	137
E-11. Βρετανικό υπόμνημα σχετικά με τις δίκες και την εκτέλεση των ποινών εις βάρος των χαρακτηρισμένων ως εγκληματιών πολέμου στις απελευθερωμένες χώρες και τις χώρες δορυφόρους του Άξονα	138
Εικ. 56. 13 ^η Νοεμβρίου του 1944. Θερμή υποδοχή στα απελευθερωμένα Σκόπια των στρατιωτικών, πολιτικών και κρατικών ηγετών της γιουγκοσλαβικής Μακεδονίας.....	138
E-12. Απόσπασμα κειμένου, όπου περιγράφεται η εισβολή του Κόκκινου Στρατού στη Βουλγαρία και η κατάληψη της εξουσίας από το Πατριωτικό Μέτωπο	138
Εικ. 57. Θερμή υποδοχή των κατοίκων του Βελιγραδίου στον βουλγαρικό στρατό	139
Κεφάλαιο ΣΤ: Η μνήμη του πολέμου.....	140
ΣΤ-1. Συνέντευξη με τον Γιόζε Πόζαρ (γεννημένο στη Σλοβενία το 1932), ορφανό του πολέμου	140
ΣΤ-2. Απόσπασμα από το ημιαυτοβιογραφικό μυθιστόρημα του Φικρέτ Ντεμίραγ	141
ΣΤ-3. Ο ηγέτης των βουλγάρων Παρτιζάνων Ντέντσο Ζνεπόσκι για το πώς η ιστορία της αντίστασης ξαναγράφηκε στα χρόνια μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο.....	141
ΣΤ-4. Ο στρατηγός Κωνσταντίν Σανατέσκου για την αντίθεση ανάμεσα στη «δημόσια» πληροφόρηση και την πραγματικότητα της πρώτης γραμμής.....	141
Εικ. 58. Σκηνή από την κινηματογραφική ταινία: <i>Η δημοκρατία του Ούζιτσε</i>	142

Εικ. 59.	Νωπογραφία του Μπόρκο Λαζέσκι.....	142
ΣΤ-5.	Η Αντζέλκα Μάρτιτς, στο διήγημά της <i>Συνάντηση</i> , περιγράφει ένα αγόρι που ψάχνει να βρει τον παρτιζάνο πατέρα του	142
ΣΤ-6.	<i>Ο δραπέτης</i> : τραγούδι γραμμένο από τον Ιάκωβο Καμπανέλλη.....	143
Εικ. 60.	Τζόρτζε Αντρέγιεβιτς – Κουν (1904-1964): <i>Εκτέλεση</i> , 1943.....	144
ΣΤ-7.	Ο Ήβλιν Βω περιγράφει μια επίθεση παρτιζάνων (από το τελευταίο μέρος της τριλογίας του <i>Ξίφος της τιμής</i>)	144
ΣΤ-8.	Απόσπασμα από το πρώτο μυθιστόρημα του Ντόμπριτσα Τσόσιτς, <i>Μακριά είναι ο ήλιος</i>	145
Εικ. 61.	Αφίσα από την ελληνική ταινία <i>Προδοσία</i> , 1964	146
Εικ. 62.	Αφίσα από την ελληνική ταινία <i>Τι έκανες στον πόλεμο Θανάση;</i> (1971)	147
ΣΤ-9.	Απόσπασμα από το μυθιστόρημα <i>Ντελίριο</i> του Μαρίν Πρέντα.....	147
Εικ. 63.	Πίνακας του Φάτος Χατζίου που απεικονίζει ένα επεισόδιο από το πεδίο της μάχης στη διάρκεια του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου	148
Εικ. 64.	Πίνακας του Γκούρι Μαντί. Απεικονίζει επίθεση Παρτιζάνων σε γερμανική στρατιωτική μονάδα	148
ΣΤ-10.	Αποσπάσματα από το μυθιστόρημα <i>Ταμπάκο</i> του Ντιμίταρ Ντίμοφ	148
Εικ. 65.	Σελίδα από το κόμικ <i>Μπαλκάν Εξπρές</i> , των Μπράνισλαβ Κέρατς και Μπράνκο Πλάβσιτς.....	149
ΣΤ-11.	Ο Τουρκοκύπριος Κεμάλ Ρετζέπ Σουσουζλού για τις ημέρες που πέρασε, ως αιχμάλωτος πολέμου, μαζί με τον ελληνοκύπριο ηγέτη Γλαύκο Κληρίδη	150
Εικ. 66.	Σκηνή από την αλβανική ταινία <i>Όταν χάραξε μια μέρα</i>	150
	Πίνακας 4: Εθνικές εορτές συνδεδεμένες με τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο.....	151
	Χάρτης 2: Η Νοτιοανατολική Ευρώπη μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο.....	152
	Βιβλιογραφία	153

Εισαγωγή

Σύμφωνα με τον ιστορικό Μαρκ Μαζάουερ, ο Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος ήταν κρίσιμος όσο «καμιά άλλη εμπειρία για την εξέλιξη της Ευρώπης κατά τον εικοστό αιώνα ... ήταν στην πραγματικότητα ένας αγώνας για το κοινωνικό και πολιτικό μέλλον ολόκληρης της ηπείρου... Είναι εντελώς αδύνατο να κατανοήσουμε το δρόμο που πήρε αργότερα η Ευρώπη, αν δεν εμβαθύνουμε σε τούτη την τεράστια αναστάτωση και αν δεν προσπαθήσουμε να διακριβώσουμε τις κοινωνικές και τις πολιτικές της συνέπειες. Τα χρόνια της ναζιστικής κατοχής και το χάος της άμεσης μεταπολεμικής περιόδου τσάκισαν ανθρώπινους δεσμούς, κατέστρεψαν σπιτικά και κοινότητες και σε πολλές περιπτώσεις ξερίζωσαν τα ίδια τα θεμέλια της κοινωνίας».

Μολονότι οι ιστορικοί που εξετάζουν το πώς οδηγηθήκαμε στο Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, τείνουν να παίρνουν υπ' όψιν τους πολλούς και διάφορους παράγοντες (όπως, ότι μετά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο οι πληθυσμοί των ηττημένων χωρών θεωρούσαν πως είχαν αδικηθεί από τους νικητές, ότι η δημοκρατία σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες ήταν εύθραυστη και ότι η διεθνής οικονομική κρίση της δεκαετίας του 1930 έπληξε σκληρά την ευρωπαϊκή ήπειρο), ωστόσο, απ' όλους σχεδόν εκτιμάται πως η κύρια αιτία του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου ήταν η επιθετική, ιμπεριαλιστική πολιτική της ναζιστικής Γερμανίας, της φασιστικής Ιταλίας και της Ιαπωνίας.

Το κριτήριο επιλογής της συγκεκριμένης συλλογής ιστορικών πηγών διαμορφώθηκε βάσει αυστηρά καθορισμένων γεωγραφικών παραμέτρων και περιορίζεται στην περιοχή της Νοτιοανατολικής Ευρώπης. Αντίθετα από τις προτεραιότητες του Μουσολίνι, σύμφωνα με τις οποίες η επέκταση της ιταλικής αυτοκρατορίας στα βαλκανικά εδάφη αποτελούσε ουσιώδες, αν όχι μείζον, μέρος των σχεδίων του (ο ιταλικός στρατός εισέβαλε στην Αλβανία το 1939 και στην Ελλάδα στα τέλη του 1940), για τον Χίτλερ η περιοχή αυτή ήταν χαμηλής προτεραιότητας, σε σχέση τουλάχιστον με το ενδεχόμενο εμπλοκής του γερμανικού στρατού. Έχοντας υπ' όψιν τα μεγαλεπήβολα σχέδια των Ναζί για επέκταση προς την ανατολή και την κατάκτηση τεράστιων εκτάσεων, μια στρατιωτική επιχείρηση στη Νοτιοανατολική Ευρώπη θα σήμαινε περιττή ανάλωση ανδρών και πόρων. Η διπλωματική πίεση στις χώρες που είχαν τρομοκρατηθεί (ή εντυπωσιαστεί) από την ισχύ του γερμανικού *Blitzkrieg* («κεραυνοβόλου πολέμου»), θα έπρεπε κανονικά να είναι αρκετή για να διασφαλίσει τη γερμανική επικράτηση και τη συνεργασία τους. Τα πράγματα έμοιαζαν στην αρχή να κινούνται προς αυτή την κατεύθυνση: ο γερμανικός έλεγχος επάνω στους ουγγρικούς και στους ρουμανικούς πόρους εδραιώθηκε μέσω της διπλωματικής πίεσης, ενώ η Βουλγαρία και η Γιουγκοσλαβία προσχώρησαν στο Τριμερές Σύμφωνο του Άξονα το 1941. Οι πολιτικοί προσανατολισμοί αυτών των χωρών, το άνοιγμα για μια ακόμη φορά παλιών λογαριασμών από τους ακραίους εθνικιστές και οι έντονοι φόβοι του πολέμου και του κομμουνισμού οδήγησαν αυτές τις Βαλκανικές χώρες στην εγκατάλειψη της ουδετερότητας και στην υιοθέτηση μίας φιλοναζιστικής στάσης.

Η Αλβανία παρέμεινε στην κατοχή της Ιταλίας και η Ελλάδα τέθηκε τελικά υπό τον έλεγχο των Ναζιστών. Η στρατιωτική επιχείρηση του Χίτλερ εναντίον της Ελλάδας έγινε αναπόφευκτη μετά την αποτυχία του Μουσολίνι να την καθυποτάξει και την απόφαση των Βρετανών να στείλουν στρατιωτικές μονάδες στο ελληνικό έδαφος. Έτσι, μετά από ένα επιτυχημένο στρατιωτικό πραξικόπημα στο Βελιγράδι και την ανατροπή της κυβέρνησης που λίγες ημέρες νωρίτερα είχε υπογράψει την προσχώρηση της Γιουγκοσλαβίας στο Τριμερές Σύμφωνο του Άξονα, ο Χίτλερ διέταξε τη Βέρμαχτ να εισβάλει στη χώρα αυτή καθώς και στην Ελλάδα. Πριν ακόμη από το πραξικόπημα και ακόμη περισσότερο κατά τη διάρκειά του, ένα μέρος του γιουγκοσλαβικού πληθυσμού είχε εκδηλώσει την αγανάκτησή του για τις προετοιμασίες προσχώρησης στο Τριμερές Σύμφωνο και αργότερα η υπογραφή της συμφωνίας ένταξης είχε συνοδευτεί από μεγάλες διαδηλώσεις εναντίον της. Τα γεγονότα αυτά είχαν συμβολική όσο και ηθική σημασία, καθώς συνιστούσαν το πρώτο παράδειγμα δημόσιας αντίθεσης ενός λαού στην απόφαση της κυβέρνησής του να συμμετάσχει στον Άξονα. Επιπλέον, πέρα από την ηθική και συμβολική σημασία αυτών

των δημόσιων εκδηλώσεων φρονήματος, αυτά τα δίχως προηγούμενο γεγονότα είχαν και τις στρατιωτικές τους επιπτώσεις. Σύμφωνα με ορισμένους ιστορικούς, η απόφαση του Χίτλερ να επιτεθεί στη Νοτιοανατολική Ευρώπη ήταν στην πραγματικότητα μια νευρική αντίδραση σ' αυτές ακριβώς τις εξελίξεις. Αντίδραση που άλλαξε σ' ένα βαθμό την πορεία του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου, στο μέτρο που καθυστέρησε την εισβολή των Ναζιστών στη Σοβιετική Ένωση. Επομένως, μπορούμε εύλογα να θέσουμε το υποθετικό ερώτημα: Ποιο δρόμο θα είχε πάρει ο πόλεμος, αν οι γερμανοί στρατιώτες έφταναν στη Μόσχα το Σεπτέμβριο και όχι το Νοέμβριο του 1941;

Ως τα μέσα του 1941 πάντως, όλα τα βαλκανικά κράτη, εκτός από την Τουρκία, βρίσκονταν είτε υπό ναζιστική κατοχή είτε σε συμμαχία με τους Ναζί. Η Γιουγκοσλαβία είχε κατακερματιστεί: η Κροατία (μαζί με τη Βοσνία – Ερζεγοβίνη ως μια από τις επαρχίες της) έγινε κράτος-μαριονέτα των δυνάμεων του Άξονα, ενώ η υπόλοιπη χώρα διαιρέθηκε σε ζώνες κατοχής υπό την ιταλική, γερμανική και βουλγαρική διοίκηση. Η Τουρκία προσπάθησε να κρατήσει την ουδετερότητά της, αν και η τουρκογερμανική Συνθήκη Φιλίας, που υπογράφηκε τον Ιούνιο του 1941, μπορεί να θεωρηθεί ότι υποδείκνυε μια στάση που έκλινε προς τη μεριά των δυνάμεων του Άξονα.

Η ρατσιστική θεωρία του Χίτλερ και η ιδέα της βιομηχανοποίησης των μαζικών δολοφονιών οδήγησαν ως το τέλος του πολέμου στη θανάτωση πέντε έως έξι εκατομμυρίων Εβραίων της Ευρώπης. Η ρατσιστική πολιτική του Χίτλερ αφορούσε και άλλες εθνικές ομάδες, όπως τους Σιντί και Ρομά (Τσιγγάνους) και τους Σλάβους, αλλά η συστηματική φύση της «Τελικής Λύσης», όπως την είχε ο ίδιος ονομάσει, κάνει την προσέγγιση των Ναζί στο «εβραϊκό πρόβλημα» να ξεχωρίζει από τη γενικότερη μεταχείριση που επιφύλαξαν στις μειονότητες κι έτσι, μας αναγκάζει κι εμάς να την εξετάσουμε χωριστά. Στα Βαλκάνια, καθώς και στις άλλες ευρωπαϊκές χώρες, η ναζιστική κατοχή έφερε στην επιφάνεια κι εκμεταλλεύτηκε συνειδητά τις εντάσεις που ανέκαθεν σιγόκαιγαν ανάμεσα στις διάφορες εθνικές ομάδες κι επίσης πρόσφερε σε ορισμένες μειονότητες την ευκαιρία να πάρουν εκδίκηση για την καταπίεση που είχαν υποστεί παλαιότερα ή τη δυνατότητα να ικανοποιήσουν κάποια αιτήματά τους. Έτσι, για παράδειγμα, το Ανεξάρτητο Κράτος της Κροατίας, που κέρδισε την ανεξαρτησία του ως κράτος-μαριονέτα των δυνάμεων του Άξονα και κυβερνιόταν από ένα ακραίο εθνικιστικό κόμμα, τους Ουστάσι, εξαπέλυσε διωγμό εναντίον των Σέρβων και των Εβραίων. Το φαινόμενο δεν περιοριζόταν σε μια μόνον περιοχή. Και σε άλλα μέρη, ακραίες εθνικιστικές ομάδες έθεσαν σ' εφαρμογή προγράμματα δημογραφικής μηχανικής. Οι Ναζί και οι υποστηρικτές τους στα Βαλκάνια οδήγησαν τελικά στη μεταμόρφωση της εθνολογικής σύνθεσης της περιοχής. Ο εβραϊκός της πληθυσμός έπεσε από τις 856.000 το 1930 σε λιγότερο από 50.000 το 1950. Μετά τον πόλεμο, εκατοντάδες χιλιάδες άτομα γερμανικής καταγωγής διώχτηκαν από τη Γιουγκοσλαβία και απελάθηκαν από τη Ρουμανία, ενώ Σλάβοι και Αλβανοί τράπηκαν σε φυγή από τη βόρεια Ελλάδα.

Στα τέλη της δεκαετίας του 1930, οι δεξιές δικτατορίες είχαν αντικαταστήσει τις δημοκρατικές κυβερνήσεις σε όλα τα Βαλκάνια και τα κομμουνιστικά κόμματα είχαν παντού απαγορευτεί. Αλλά οι βαλκανικές δικτατορίες διέφεραν από τα φασιστικά καθεστώτα στο ότι, στην περιοχή των Βαλκανίων απέτυχαν να επιβιώσουν κόμματα μαζικού χαρακτήρα. Εξαιρεση ίσως, αποτέλεσε το μοναδικό τοπικό κίνημα ευρείας βάσης που επικαλούνταν τον φασισμό, αυτό του Κοδρεάνου στη Ρουμανία. Το καταστροφικό σοκ του ολοκληρωτικού πολέμου και η αυτοεξορία αρκετών πολιτικών ηγετών στο εξωτερικό σάρωσαν τις προπολεμικές πολιτικές ελίτ. Η ναζιστική κατοχή έκανε περισσότερο προφανή την αδυναμία των κρατών να προστατεύσουν τον άμαχο πληθυσμό τους από τη βία, τον υποσιτισμό και τις στερήσεις. Αυτό το σοκ που προκαλούσε η ζωή μέσα σ' ένα καθεστώς πρωτόγνωρης και συστηματικής βίας, σε συνδυασμό με τα ανείπωτα μαρτύρια και τις καταστροφές που έπληξαν τους αμάχους στα έξι χρόνια του πολέμου, μεταμόρφωσαν βαθύτατα όλες τις ευρωπαϊκές κοινωνίες, αλλά ακόμη περισσότερο αυτές της Νοτιοανατολικής Ευρώπης, όπου η ναζιστική πολιτική των επιτάξεων και των αντιποίνων δημιούργησε συνθήκες επιβίωσης σ' αλήθεια τρομερές. Επομένως, ήταν η πείνα και η τρομοκρατία που οδήγησε αρχικά πολλούς στον αγώνα ενάντια στους Ναζί. Ωστόσο, αυτά τα πρώτα κίνητρα δράσης συμπληρώθηκαν αργότερα και από άλλα, ιδεολογικού και πολιτικού χαρακτήρα. Πέρα από την καθαρά στρατιωτική τους σημασία (η οποία πάντως κυμαινόταν από χώρα σε χώρα), τα κινήματα αντίστασης άσκησαν τεράστια πολιτική και ηθική επίδραση. Τα περισσότερα συμμαχίζονταν ένα εξισωτικό και ηθικά φιλόδοξο όραμα του μεταπολεμικού κόσμου, καθώς και τον στόχο της δικαιότερης κατανομής του πλούτου. Από την άλλη μεριά όμως, ήταν διασπασμένα μεταξύ τους και μέσα στις συνθήκες αβεβαιότητας και ιδεολογικής σύγχυσης που παρήγαγε ο πόλεμος, ξέσπασαν τελικά, μέσα

σε όλες σχεδόν τις ομάδες, εσωτερικές συγκρούσεις οι οποίες συχνά έφθναν στα όρια του εμφύλιου πολέμου. Καθώς τα κινήματα αντίστασης γιγαντώθηκαν μετά το 1943, προκαλούσαν αντίποινα από τις ημίτακτες ομάδες των συνεργατών των κατακτητών, πυροδοτώντας έτσι σε πολλές χώρες μία ακόμη μορφή εμφύλιου πολέμου. Ωστόσο, το 1944 τα αντιστασιακά κινήματα, μαζικά πλέον και υπό την κυριαρχία των Κομμουνιστών, έμοιαζαν έτοιμα να καταλάβουν την εξουσία σε πολλές χώρες, όταν θα ερχόταν η ώρα της αποχώρησης των Ναζιστών.

Εντούτοις, άλλες δυνάμεις που βρίσκονταν έξω από τα όρια της Νοτιοανατολικής Ευρώπης, προωθούσαν τους δικούς τους σκοπούς και, παρά την αυξανόμενη ισχύ της αντίστασης, είχαν διαφορετικά σχέδια για τα Βαλκάνια, τα οποία ελάχιστο χώρο άφηναν στην αυτοδιάθεση των χωρών ή των λαών. Τον Οκτώβριο του 1944, την ίδια εποχή που αυτά τα μαζικά κινήματα ετοιμάζονταν να καταλάβουν την εξουσία, ο Τσώρτσιλ και ο Στάλιν συμφωνούσαν να δημιουργήσουν μετά τον πόλεμο τις δικές τους σφαίρες επιρροής στη Νοτιοανατολική Ευρώπη. Η Ελλάδα θα έμπαινε υπό βρετανικό έλεγχο, ενώ οι υπόλοιπες χώρες, με εξαίρεση τη Γιουγκοσλαβία για την οποία η συμφωνία προέβλεπε ίση επιρροή Δυτικών και Ανατολικών, θα αφήνονταν στη Σοβιετική Ένωση. Για να νικηθούν οι έλληνες Κομμουνιστές, χρειάστηκε τελικά ένας μακροχρόνιος εμφύλιος πόλεμος, από το 1946 ως το 1949. Στη Γιουγκοσλαβία και την Αλβανία σύντομα κατέλαβαν την εξουσία οι κομμουνιστές Παρτιζάνοι. Η Βουλγαρία και η Ρουμανία πέρασαν στην κατοχή των σοβιετικών στρατευμάτων, τα οποία τους επέβαλαν κομμουνιστικά καθεστώτα. Ως τα τέλη της δεκαετίας του 1940, η διαίρεση της Ευρώπης σε δυο ζώνες είχε ολοκληρωθεί και οι εχθρότητες που είχαν αναπτυχθεί στη διάρκεια του πολέμου, είχαν πλέον, υπό την πίεση του Ψυχρού Πολέμου, παγιωθεί.

Κρίνοντας τα πράγματα από τη σημερινή μας οπτική γωνία, φαίνεται καθαρά πως ο Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος ήταν κάτι πολύ περισσότερο από μια σειρά μαχών και διπλωματικών διαπραγματεύσεων (αν και δυστυχώς, πολύ συχνά αυτή είναι η κύρια και μερικές φορές η μόνη εντύπωση που αποκομίζουν οι σπουδαστές από τα εγχειρίδιά τους). Πέρα από το στρατιωτικό του στοιχείο, ο Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος είχε επίσης χαρακτηριστικά θρησκευτικής, εθνικής και φυλετικής σύγκρουσης. Όπως αναφέραμε παραπάνω, σε ορισμένες χώρες μετατράπηκε σε εμφύλιο πόλεμο, σε μια σύγκρουση μεταξύ των αντιστασιακών κινήματων και επίσης μεταξύ αντιστασιακών κινήματων και ομάδων συνεργατών, που συχνά με τις πράξεις τους ξεπερνούσαν σε θηριωδία ακόμη και τους Ναζί. Τέτοια παραδείγματα μπορούν επίσης να βρεθούν στη Νοτιοανατολική Ευρώπη και άρα και σ' αυτή τη συλλογή ιστορικών πηγών. Αυτό όμως, δε σημαίνει πως θα ήταν ποτέ δυνατό, έστω και για μια στιγμή, να ξεχάσουμε ποιοι ήταν οι κύριοι υπαίτιοι αυτής της ιστορίας, ούτε πως θα μπορούσαμε να επιτρέψουμε να σβηστούν οι ευθύνες τους για το κακό που έκαναν στα έθνη και στους λαούς των Βαλκανίων. Η ευθύνη των Ναζιστών για την έναρξη του πολέμου κι επομένως για τις συνέπειές του δεν μπορεί να μειωθεί, πόσο μάλλον να αμφισβητηθεί. Ωστόσο, και κρατώντας πάντοτε στο νου μας τον εγκληματικό χαρακτήρα του ναζιστικού καθεστώτος που ξεκίνησε τον πόλεμο, γεγονός παραμένει πως σε πολλές χώρες η πολιτική ελίτ έκλινε και αυτή προς τη μεριά των Ναζί. Είναι προφανές πως πολλοί ανάμεσα σ' αυτές τις τοπικές ελίτ εκμεταλλεύτηκαν την ευκαιρία που τους δόθηκε (με την κάλυψη του Χίτλερ) για να ξεκαθαρίσουν παλιότερους λογαριασμούς με τους γείτονές τους, ν' αναθεωρήσουν το καθεστώς που είχε προκύψει από τις συνθήκες των Βερσαλλιών, να απαλλαγούν από κάποια «ενοχλητική» μειονότητα ή να επεκτείνουν τα εδάφη τους και να συσσωρεύσουν οικονομικούς πόρους. Είναι προφανές πως αυτές οι ελίτ δεν εμφανίστηκαν από το πουθενά και ούτε θα μπορούσαν βέβαια να έχουν προκύψει εκ του μηδενός. Συμπαθούντες των Ναζί υπήρχαν σε όλες τις χώρες της περιοχής, άλλοι αποκάλυπτοι και άλλοι κρυφοί, όπως υπήρχαν και διάφορα επίπεδα σιωπηρής συναίνεσης στη ναζιστική ιδεολογία μαζί με μια λανθάνουσα προδιάθεση προς φιλοσοφίες που κήρυσαν τη φυλετική διάκριση. Όταν μια χώρα προσχωρούσε στο Τριμερές Σύμφωνο ή την καταλάμβαναν οι Ναζιστές, οι συμπαθούντες των τελευταίων άδραχναν την ευκαιρία να δείξουν τη νομιμοφροσύνη τους απέναντι στο ναζιστικό καθεστώς και να δηλώσουν ότι αποδέχονταν τις θεμελιώδεις αρχές της ναζιστικής ιδεολογίας. Αυτή η άνευ όρων συναίνεση στη νέα κατάσταση «έστρωσε» το δρόμο για τους Ναζί και συνέβαλε στις βιαιότητες που ακολούθησαν.

Σκοπός μας σ' αυτό το βιβλίο εργασίας είναι να προσφέρουμε στους σπουδαστές και τις σπουδάστριες μια πολυεπίπεδη παρουσίαση του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου. Επομένως, συγκριτικά λίγες από τις πηγές που παρουσιάζουμε, ασχολούνται με τις πολεμικές επιχειρήσεις. Υιοθετώντας αυτή την προσέγγιση, δε θέλουμε να

μειώσουμε τη στρατιωτική σημασία που είχαν τα αντιστασιακά κινήματα στη Νοτιοανατολική Ευρώπη (ούτε και τη μεγάλη συνεισφορά αυτής της περιοχής στην ανατροπή του φασισμού και του ναζισμού). Σκοπός μας μάλλον, είναι να φωτίσουμε, έστω κι εν μέρει, εκείνες τις πλευρές της ζωής των ανθρώπων στη διάρκεια του πολέμου που παρουσιάζονται λιγότερο συχνά στα σχολικά εγχειρίδια, ακολουθώντας έτσι και τις επιθυμίες και τις προτάσεις των καθηγητών που τα διδάσκουν. Είναι γνωστό ότι στα περισσότερα εγχειρίδια ιστορίας της Νοτιοανατολικής Ευρώπης δίνεται εξέχουσα θέση στην πολιτική ιστορία, και άρα το ίδιο ισχύει με την παρουσίαση του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου. Άλλα πράγματα όμως, που είναι τουλάχιστον εξίσου σημαντικά και σίγουρα πιο ενδιαφέροντα για τους σπουδαστές και τις σπουδάστριες, όπως για παράδειγμα, η καθημερινή ζωή των ανθρώπων, η θέση των γυναικών και των παιδιών, η πολιτισμική ζωή, η απήχηση του πολέμου στη λογοτεχνία και στους άλλους κλάδους της τέχνης, ο έρωτας τον καιρό του πολέμου και τόσα άλλα θέματα, παραμελούνται, με αποτέλεσμα να συναντάμε στα σχολικά εγχειρίδια ελάχιστα μόνον ίχνη τους.

Στη συλλογή που κρατάτε τώρα στα χέρια σας, έχουν συμπεριληφθεί πηγές από έντεκα χώρες της Νοτιοανατολικής Ευρώπης, πράγμα που έχει τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματά του. Το κύριο προτέρημα μιας συλλογής ιστορικών πηγών, που έχει σχεδιαστεί ως τέτοια, είναι ότι επιτρέπει στους σπουδαστές και τις σπουδάστριες να αποκτήσουν εποπτεία αυτής της ιστορικής περιόδου μέσα από πολλαπλές οπτικές γωνίες. Η παρακολούθηση μιας ορισμένης ιστορικής περιόδου, στη συγκεκριμένη περίπτωση του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου, μέσα από δύο ή και περισσότερες διαφορετικές οπτικές γωνίες θα έπρεπε να θεωρηθεί όχι μόνον ενδιαφέρουσα αλλά και χρήσιμη, επειδή μόνον αυτή προσφέρει στους σπουδαστές και τις σπουδάστριες την ευκαιρία να διαβάσουν και ν' αναλύσουν πώς το ίδιο πρόβλημα, επεισόδιο ή διαδικασία έγιναν αντιληπτά στην τοπική τους «γειτονιά».

Μέσα από την ανάλυση αυτών των πηγών, οι σπουδαστές και οι σπουδάστριες θα ανακαλύψουν εντυπωσιακές ομοιότητες σε πολλά θέματα, όπως η φτώχεια, ο λιμός, η αβεβαιότητα και τα απερίγραπτα μαρτύρια που σημάδεψαν αυτή την εποχή ολόκληρη τη Νοτιοανατολική Ευρώπη. Από την άλλη πλευρά, θα συναντήσουν και ορισμένες αντιφατικές πηγές, που αντιμετωπίζουν το ίδιο πρόβλημα από εντελώς διαφορετικές οπτικές γωνίες ή με τρόπο ολότελα διαφορετικό από εκείνον που γνώριζαν από τα σχολικά τους εγχειρίδια. Σε τέτοιες περιπτώσεις, η πρότασή μας δεν θα ήταν κατ' ανάγκη να ζητηθεί από τους σπουδαστές και τις σπουδάστριες να κρίνουν ποια πηγή είναι η σωστή, η αληθινή ή έστω η πλησιέστερη στην αλήθεια. Είναι ίσως αρκετό ν' αποκτήσουν επίγνωση της ύπαρξης και άλλων πηγών, δηλαδή να συνειδητοποιήσουν το γεγονός ότι ορισμένα ιστορικά γεγονότα και διαδικασίες, αντίθετα από τον τρόπο που μπορεί να παρουσιάζονται στα σχολικά βιβλία, δεν είναι απαλλαγμένα από αμφισημίες. Ειδικότερα, σε ορισμένες χώρες (άραγε τις περισσότερες;) της Νοτιοανατολικής Ευρώπης, η διδασκαλία της ιστορίας (κι επομένως η αντίληψη που ακολουθείται και από τα βιβλία ιστορίας) βασίζεται στη «μία και μοναδική αλήθεια», κι έτσι αποτελεί εξαίρεση για τους σπουδαστές και τις σπουδάστριες το να συναντούν πηγές οι οποίες αντιφάσκουν μεταξύ τους. Λαμβάνοντας υπ' όψιν τα παραπάνω, κατανοούμε ότι μεταξύ των καθηγητών και των σπουδαστών, οι οποίοι μπορεί να μην έχουν καθόλου συνηθίσει να συναντούν αντιφατικές πηγές στα εγχειρίδιά τους ή στη διδασκαλία της ιστορίας εν γένει, μια συλλογή πηγών βασισμένη σ' αυτή την προσέγγιση των παράλληλων, πολλαπλών προοπτικών θα μπορούσε να προκαλέσει έναν κάποιο αποπροσανατολισμό ή να οδηγήσει ακόμα και στην απόρριψη. Ωστόσο, έχουμε τη γνώμη πως χωρίς μια τέτοια προσέγγιση πολλαπλών προοπτικών δεν μπορεί να υπάρξει πραγματικά υψηλής ποιότητας μελέτη, κατανόηση και μάθηση της ιστορίας. Χωρίς αυτήν η ιστορία γίνεται απλή απομνημόνευση δεδομένων.

Από την άλλη πλευρά όμως, μια συλλογή πηγών που σχεδιάζεται κατ' αυτό τον τρόπο έχει κι ένα σημαντικό μειονέκτημα. Δηλαδή, παίρνοντας υπ' όψιν μας το γεγονός ότι στον περιορισμένο χώρο αυτής της συλλογής υπάρχει γραπτό και οπτικό υλικό από έντεκα χώρες της Νοτιοανατολικής Ευρώπης, γίνεται φανερό ότι αυτή η συλλογή δεν μπορεί να δώσει μια πλήρη εικόνα τού πώς διεξάχθηκε ο Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος στην περιοχή. Μία τέτοια προσδοκία εξάλλου θα ήταν υπερβολικά φιλόδοξη από πλευράς μας. Από τα πρώτα βήματα σχεδιασμού του συγκεκριμένου έργου είχαμε επίγνωση αυτού του δεδομένου κι επομένως, αναγκαστήκαμε να κάνουμε αυστηρή επιλογή της θεματολογίας μας. Για παράδειγμα, διαλέξαμε να παρουσιάσουμε μερικές μόνον από τις πολυάριθμες όψεις του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου, ενώ κάποιες άλλες, οι οποίες μπορεί να μην ήταν λιγότερο σημαντικές, ούτε καν τις αναφέραμε. Πέρα από την επιλογή εκείνων των θεμάτων που παρουσιά-

ζονται λιγότερο συχνά στα σχολικά εγχειρίδια, το άλλο σημαντικό κριτήριο με το οποίο διαλέξαμε τις πηγές μας ήταν μεθοδολογικό: προσπαθήσαμε να συμπεριλάβουμε όσο το δυνατόν περισσότερες πηγές μπορούσαμε που να προκαλούν κάποια συναισθηματική αντίδραση στους σπουδαστές και στις σπουδάστριές μας (οργή, σοκ, συμπάθεια, θαυμασμό, γέλιο...). Η μοίρα των κοινών ανθρώπων – τραγική, ηρωική, αστεία – συχνά μας δίνει καλύτερη και πιο ζωντανή εικόνα των σκληρών εκείνων καιρών απ' ότι οι διακηρύξεις, οι πολιτικές εξαγγελίες ή οι διπλωματικές πηγές (χωρίς βεβαίως να έχουμε την παραμικρή πρόθεση ν' αρνηθούμε την αξία των τελευταίων, τις οποίες άλλωστε συμπεριλάβαμε στη συλλογή μας).

Με δυο λόγια, πρόθεσή μας είναι να προσφέρουμε στους σπουδαστές και στις σπουδάστριες καθώς και στους συναδέλφους μας εκπαιδευτικούς μια κάπως διαφορετική εποπτεία, μέσα από πολλαπλές οπτικές γωνίες, μιας ζοφερής περιόδου της πρόσφατης ιστορίας μας, ελπίζοντας ταυτόχρονα πως η ανά χείρας συλλογή πηγών θα οδηγήσει και σε μια καλύτερη κατανόηση αυτής της ιστορίας. Και αυτό επειδή, παρ' όλη τη διαφάνεια και την απλότητα των γεγονότων του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου (τουλάχιστον όσον αφορά το ηθικό τους στοιχείο, όταν για παράδειγμα μιλάμε για την προφανή διάκριση μεταξύ καλού και κακού), σε ορισμένες χώρες της Νοτιοανατολικής Ευρώπης εξακολουθούν σήμερα να δημιουργούνται τεχνητά ορισμένες αμφιβολίες γι' αυτό το ζήτημα, εξαιτίας του γεγονότος ότι ηγετικό ρόλο στα περισσότερα κινήματα αντίστασης έπαιξαν, μεταξύ των άλλων, οι Κομμουνιστές. Επιπλέον, στην παγκόσμια αλλά και στην ευρωπαϊκή ιστορία, μια δυτικοκεντρική προοπτική περιθωριοποίησε το ρόλο που έπαιξε στο Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο η Νοτιοανατολική Ευρώπη και μερικές φορές μάλιστα, υπέταξε αυτόν το ρόλο σε κάποια πατροπαράδοτα στερεότυπα που έχουν διαμορφωθεί για την περιοχή. Νομίζουμε λοιπόν, πως αυτή η συλλογή πηγών θα συμβάλει σε μια πιο περιεκτική κατανόηση της ιστορίας της περιοχής μας ως μέρους της ιστορίας ολόκληρης της ανθρωπότητας.

Χρονολόγιο

Έτος	Μήνας	Κόσμος	Νοτιοανατολική Ευρώπη
1939	Απρίλιος		7 – Οι Ιταλοί εισβάλλουν στην Αλβανία 12 – Η Αλβανική Συνταγματική Εθνοσυνέλευση κηρύσσει την Προσωπική Ένωση της χώρας με την Ιταλία και ανακηρύσσει βασίλεά της Αλβανίας τον Βίκτορα Εμμανουήλ Γ'. Οι Ιταλοί εγκαθιστούν μια φασιστική κυβέρνηση – μαριονέτα υπό τον Σεφκέτ Βερλατζή και δεν αργούν να ενσωματώσουν τις ένοπλες και τις διπλωματικές δυνάμεις της Αλβανίας στις δικές τους
	Αύγουστος	23 – Το σοβιετογερμανικό Σύμφωνο «Ρίμπεντροπ – Μολότοφ» συμπεριλαμβάνει μια μυστική συμφωνία η οποία προβλέπει τη μελλοντική κατοχή της ρουμανικής Βεσσαραβίας από τους Σοβιετικούς	
	Σεπτέμβριος	1 – Η Γερμανία εισβάλλει στην Πολωνία 3 – Η Βρετανία και η Γαλλία κηρύσσουν τον πόλεμο στη Γερμανία 17 – Η Σοβιετική Ένωση εισβάλλει στην Πολωνία	7 – Η Ρουμανία διακηρύσσει την ουδετερότητά της 15 – Η Βουλγαρία διακηρύσσει την ουδετερότητά της
	Οκτώβριος		19 – Η Τουρκία, η Γαλλία και η Βρετανία υπογράφουν τη Συνθήκη της Άγκυρας, η οποία προβλέπει την αμοιβαία τους συνδρομή, εάν οποιαδήποτε από αυτές τις χώρες δεχθεί επίθεση από ευρωπαϊκή δύναμη στο χώρο της Μεσογείου
1940	Φεβρουάριος		15 – Η Βουλγαρία αποκτά νέα κυβέρνηση υπό τον Καθηγητή Μπόγκνταν Φίλοφ. Είναι, όπως και οι προηγούμενες, υποχείριο του βασιλιά
	Απρίλιος	9 – Η Γερμανία εισβάλλει στη Δανία και τη Νορβηγία	
	Μάιος	10 – Η Γερμανία εισβάλλει στην Ολλανδία, το Βέλγιο και το Λουξεμβούργο· ο Ουίνστον Τσώρτσιλ γίνεται πρωθυπουργός της Βρετανίας 12 – Η Γερμανία εισβάλλει στη Γαλλία	

Έτος	Μήνας	Κόσμος	Νοτιοανατολική Ευρώπη
1940	Ιούνιος	10 – Η Ιταλία κηρύσσει τον πόλεμο στη Βρετανία και τη Γαλλία 22 – Η Γαλλία συνάπτει ανακωχή με τις δυνάμεις του Άξονα	26-27 – Μετά από σοβιετικό τηλεσίγραφο, η Ρουμανία παραχωρεί στη Σοβιετική Ένωση τη Βεσσαραβία και τη Βόρεια Μπουκοβίνα
	Αύγουστος		10 – Εφαρμόζεται η αντισημιτική νομοθεσία στη Ρουμανία 30 – Υπό γερμανική και ιταλική πίεση, η Ρουμανία παραδίδει τη βόρεια Τρανσυλβανία στην Ουγγαρία
	Σεπτέμβριος	13 – Η Ιταλία εισβάλλει στην Αίγυπτο 27 – Η Ιαπωνία προσχωρεί στη συμμαχία του Άξονα	4 – Ο Ίων Αντωνέσκου διορίζεται πρόεδρος της ρουμανικής κυβέρνησης 6 – Ο Κάρολος Β΄ της Ρουμανίας παραιτείται από το θρόνο υπέρ του γιού του, Μιχαήλ Α΄. Ντε φάκτο κυβερνήτης γίνεται ο «Conducator» («Οδηγητής», ανάλογο του «Ντούτσε»), Ίων Αντωνέσκου 7 – Συμφωνία της Κραϊόβας. Η Ρουμανία επιστρέφει τη νότια Δοβρουτσά στη Βουλγαρία
	Οκτώβριος		12 – Ο γερμανικός στρατός μπαίνει στη Ρουμανία με την ιδιότητα των «στρατιωτικών συμβούλων» 28 – Η Ιταλία εισβάλλει στην Ελλάδα χρησιμοποιώντας ως βάση την Αλβανία
	Νοέμβριος	5 – Ο Ρούζβελτ επανεκλέγεται πρόεδρος των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής 11 – Οι Βρετανοί νικούν τον ιταλικό στόλο στον Τάραντα 20 – Η Ουγγαρία προσχωρεί στη συμμαχία του Άξονα	Η Βουλγαρία αρνείται να προσχωρήσει στις δυνάμεις του Άξονα, να επιτεθεί στην Ελλάδα ή να υπογράψει σύμφωνο εγγύησης με την ΕΣΣΔ 14 – Τα ελληνικά στρατεύματα αποκρούουν την ιταλική επίθεση στο αλβανικό μέτωπο και μέσα σ' ένα μήνα καταλαμβάνουν όλα τα σημαντικά αστικά κέντρα της νότιας Αλβανίας 23 – Η Ρουμανία προσχωρεί στη συμμαχία του Άξονα 25 – Η Τουρκία κηρύσσει το στρατιωτικό νόμο σε μια ζώνη η οποία καλύπτει την Κωνσταντινούπολη, την Αδριανούπολη, το Κιρκλαρελί, τη Ραιδεστό, τα Δαρδανέλλια και το Κοτζαελί 30 – Επιβάλλεται συσκότιση στην Κωνσταντινούπολη

Έτος	Μήνας	Κόσμος	Νοτιοανατολική Ευρώπη
1940	Δεκέμβριος	9 – Τα βρετανικά στρατεύματα αρχίζουν ν' απωθούν τους Ιταλούς από την Αίγυπτο	Η βουλγαρική βουλή ψηφίζει φιλοφασιστικούς νόμους: το Νόμο για την Οργάνωση της Βουλγαρικής Νεολαίας και τον αντισημιτικό Νόμο για την Προστασία του Έθνους 19 – Εφόδια στέλνονται από την Τουρκία στην Ελλάδα με το εμπορικό πλοίο <i>Κουρτουλούς</i> («Ανεξαρτησία»)
1941	Ιανουάριος	9 – Οι Βρετανοί εισβάλλουν στην Ερυθραία	20 – Η βουλγαρική κυβέρνηση ψηφίζει υπέρ της υπογραφής του Τριμερούς Συμφώνου 21-23 – Φασιστική εξέγερση της Σιδηράς Φρουράς στη Ρουμανία. Καταστέλλεται από τον Στρατηγό Αντωνέσκου
	Φεβρουάριος		8 – Η Γερμανία και η Βουλγαρία υπογράφουν στρατιωτικό σύμφωνο. 17 – Βουλγαροτουρκική διακήρυξη ουδετερότητας
	Μάρτιος	11 – Οι ΗΠΑ αρχίζουν να στέλνουν πολεμικό υλικό στη Βρετανία και σε άλλους Συμμάχους 24 – Ο Ρόμμελ ξεκινά την πρώτη του επίθεση στη Λιβύη	1 – Η Βουλγαρία προσχωρεί στις δυνάμεις του Άξονα. Ο γερμανικός στρατός εγκαθίσταται στο βουλγαρικό έδαφος 24 – Τουρκορωσική διακήρυξη: στην περίπτωση που η Τουρκία δεχθεί επίθεση από οποιαδήποτε ξένη δύναμη, η Σοβιετική Ένωση θα τηρήσει ουδετερότητα 25 – Η Γιουγκοσλαβία προσχωρεί στη συμμαχία του Άξονα 27 – Έπειτα από μαζικές διαμαρτυρίες, η γιουγκοσλαβική κυβέρνηση ανατρέπεται με στρατιωτικό πραξικόπημα
	Απρίλιος	11 – Αρχίζει η πολιορκία του Τομπρούκ από τους Γερμανούς 13 – Η Σοβιετική Ένωση και η Ιαπωνία συνάπτουν πενταετές σύμφωνο μη επίθεσης	Αποτυχημένη απόπειρα πραξικοπήματος από τους βρετανόφιλους αριστερούς Αγροτικούς στη Βουλγαρία 6 – Η Γερμανία εισβάλλει στη Γιουγκοσλαβία και την Ελλάδα 10 – Δημιουργείται το Ανεξάρτητο Κράτος της Κροατίας (ΑΚΚ), ένα κράτος ανδρείκελο υπό την γερμανοϊταλική κυριαρχία 11-15. Ο ουγγρικός στρατός καταλαμβάνει το Μπατσκάκ στη βόρεια Σερβία (Βοϊβοδίνα) 17 – Ο γιουγκοσλαβικός στρατός παραδίδεται

Έτος	Μήνας	Κόσμος	Νοτιοανατολική Ευρώπη
1941	Απρίλιος		<p>19 – Ο βουλγαρικός στρατός μπαίνει στη Μακεδονία, στη νοτιοανατολική Σερβία και στη Θράκη του Αιγαίου</p> <p>23 – Ο Στρατηγός Τσολάκογλου υπογράφει χωρίς την εξουσιοδότηση της ελληνικής κυβέρνησης ανακωχή με τη Γερμανία</p> <p>30 – Ο Άντε Πάβελιτς εκδίδει πολυάριθμα ρατσιστικά διατάγματα στο Ανεξάρτητο Κράτος της Κροατίας</p>
	Μάιος	<p>27 – Βυθίζεται το γερμανικό θωρηκτό <i>Βίσμαρκ</i>. Ο Ρούζβελτ κηρύσσει τις ΗΠΑ σε κατάσταση έκτακτης ανάγκης εξαιτίας των εξελίξεων στην Ευρώπη και την Αφρική</p>	<p>12-13 – Μια ομάδα αξιωματικών της Δεύτερης Στρατιάς, με επικεφαλής τον συνταγματάρχη Ντράγκολιουμπ Μιχαήλοβιτς, αρχίζει να οργώνει αντάρτικο κίνημα στα βουνά της Ράβνα Γκόρα</p> <p>17 – Αποτυχημένη απόπειρα δολοφονίας του βασιλιά της Ιταλίας Βίκτορα Εμμανουήλ Γ' από το νεαρό επαναστάτη Βασίλ Λάτση (1922-1941) στα Τίρανα</p> <p>18 – Ο Πάβελιτς και ο Μουσσολίνι υπογράφουν συμφωνία στη Ρώμη. Το ΑΚΚ παραχωρεί στην Ιταλία το μεγαλύτερο μέρος των κροατικών ακτών</p> <p>21-31 – Μάχη της Κρήτης. Η ελληνική κυβέρνηση και ο βασιλιάς Γεώργιος Β' εγκαταλείπουν τη χώρα κι εγκαθίστανται στο Κάιρο. Η Ελλάδα χωρίζεται σε τρεις ζώνες κατοχής τις οποίες ελέγχουν ο γερμανικός, ο ιταλικός και ο βουλγαρικός στρατός αντίστοιχα</p> <p>31 – Πρώτη συμβολική πράξη αντίστασης: η σημαία με τη σβάστικα αφαιρείται κρυφά από την Ακρόπολη</p>
	Ιούνιος	<p>22 – Η Γερμανία, η Ιταλία και η Ρουμανία επιτίθενται στη Σοβιετική Ένωση· η Τουρκία διακηρύσσει πως η ίδια διατηρεί την ουδετερότητά της</p> <p>26 – Η Φινλανδία κηρύσσει τον πόλεμο στη Σοβιετική Ένωση</p>	<p>5 – Αυθόρμητος ξεσηκωμός ενάντια στη βία που ασκούν οι αρχές των Ουστάσι ξεκινά στα περίχωρα του Γκάτσκο, στην Ερζεγοβίνη</p> <p>18 – Υπογράφεται το τουρκογερμανικό Σύμφωνο Φιλίας και Μη Επίθεσης</p> <p>22 – Η πρώτη μονάδα Παρτιζάνων της Γιουγκοσλαβίας συγκροτείται κοντά στο Σίσακ της Κροατίας. Ξεκινά η εξέγερση στην Κροατία</p> <p>24 – Οι βούλγαροι Κομμουνιστές ξεκινούν την ένοπλη αντίσταση</p>

Έτος	Μήνας	Κόσμος	Νοτιοανατολική Ευρώπη
1941	Ιούνιος		25 – Το τουρκογερμανικό Σύμφωνο Φιλίας και Μη Επίθεσης επικυρώνεται με ομόφωνη ψήφο της τουρκικής εθνοσυνέλευσης 29 – Ο Μουσσολίνι διακηρύσσει τη δημιουργία της «Μεγάλης Αλβανίας»
	Ιούλιος	12 – Η Βρετανία και η Σοβιετική Ένωση υπογράφουν συνθήκη που εξασφαλίζει βρετανική βοήθεια στους Σοβιετικούς 24 – Η Ιαπωνία καταλαμβάνει τη γαλλική Ινδοκίνα 26 – Οι ΗΠΑ διακόπτουν τις εμπορικές τους συναλλαγές με την Ιαπωνία	7 – Ξεκινά η εξέγερση των Παρτιζάνων στη Σερβία 13 – Ξεκινά η εξέγερση των Παρτιζάνων στο Μαυροβούνιο 22 – Ξεκινά η εξέγερση των Παρτιζάνων στη Σλοβενία 27 – Ξεκινά η εξέγερση των Παρτιζάνων στη Βοσνία και Ερζεγοβίνη
	Σεπτέμβριος	8 – Οι Γερμανοί ξεκινούν την πολιτορκία του Λένινγκραντ 19 – Οι Γερμανοί καταλαμβάνουν το Κίεβο	Δημιουργούνται στην Ελλάδα οι τρεις κύριες αντιστασιακές οργανώσεις: Ο Εθνικός Δημοκρατικός Ελληνικός Σύνδεσμος (ΕΔΕΣ), η Εθνική και Κοινωνική Απελευθέρωση (ΕΚΚΑ), και το Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο (ΕΑΜ) Οι Ουστάσι ανοίγουν το στρατόπεδο συγκέντρωσης του Γιανόσεβατς, περίπου εκατό χιλιόμετρα νότια του Ζάγκρεμπ Στη Ρουμανία αρχίζει ο εκτοπισμός περισσότερων από εκατό χιλιάδες Εβραίων στην Τρανσυλβανία. Μεγάλο μέρος τους πεθαίνει εξαιτίας των τραγικών συνθηκών διαβίωσης
	Οκτώβριος	17 – Ο Χιντέκι Τόγιο γίνεται πρωθυπουργός της Ιαπωνίας	Μαζικά αντίποινα των γερμανικών αρχών κατοχής εναντίον του άμαχου πληθυσμού στη Σερβία 11 – Ξεκινά η εξέγερση των Παρτιζάνων στη Μακεδονία
	Νοέμβριος	18 – Οι Βρετανοί εξαπολύουν επίθεση στη Λιβύη	Αρχίζει ο εμφύλιος πόλεμος μεταξύ Παρτιζάνων και Τσέτνικ στη Σερβία 8 – Ιδρύεται το Κομμουνιστικό Κόμμα Αλβανίας 13 – Οι Γερμανοί αρνούνται τους όρους που τους θέτουν οι Τσέτνικ για συνεργασία εναντίον των γιουγκοσλάβων Παρτιζάνων, αλλά παρ' όλα αυτά οι Τσέτνικ συνεχίζουν να μάχονται τους Παρτιζάνους και ν' αποφεύγουν τις συγκρούσεις με τους Γερμανούς

Έτος	Μήνας	Κόσμος	Νοτιοανατολική Ευρώπη
1941	Δεκέμβριος	5 – Ανάσχεση της γερμανικής προέλασης προς τη Μόσχα 7 – Η Ιαπωνία βομβαρδίζει το Περλ Χάρμπορ 8 – Η Ιαπωνία κηρύσσει τον πόλεμο στις ΗΠΑ και τη Βρετανία 11 – Η Γερμανία και η Ιταλία κηρύσσουν τον πόλεμο στις ΗΠΑ	12 - Το Ανεξάρτητο Κράτος της Κροατίας κηρύσσει τον πόλεμο στις ΗΠΑ και τη Βρετανία 13 – Η Βουλγαρία κηρύσσει τον πόλεμο στο Ηνωμένο Βασίλειο και τις ΗΠΑ
1942	Ιανουάριος	21 – Το Άφρικα Κορπς του Ρόμμελ εξαπολύει αντεπίθεση στη Λιβύη	
	Φεβρουάριος	15 – Η Σιγκαπούρη καταλαμβάνεται από την Ιαπωνία	Το ΕΑΜ αποφασίζει να δημιουργήσει ένοπλες ομάδες ανταρτών (Εθνικός Λαϊκός Απελευθερωτικός Στρατός – ΕΛΑΣ)
	Ιούνιος	4 - 6 – Ναυμαχία του Μιντγουαίη στον Ειρηνικό 21 – Ο Ρόμμελ καταλαμβάνει το Τομπρούκ	
	Ιούλιος		Σχηματίζεται το ένοπλο τμήμα του ΕΔΕΣ
	Αύγουστος	12 – Ο Τσώρτσιλ και ο Στάλιν συναντιούνται με απεσταλμένους των ΗΠΑ και των Ελεύθερων Γάλλων, για να συζητήσουν το άνοιγμα δεύτερου μετώπου στην Ευρώπη 13 – Ο Στρατηγός Μοντγκόμερυ αναλαμβάνει τη διοίκηση των βρετανικών δυνάμεων στην Αίγυπτο 19 – Οι Σύμμαχοι διασχίζουν τη Μάχη και κάνουν επιδρομή στη Διέππη. Καταλήγει σε καταστροφή	Οι γερμανικές δυνάμεις κατοχής «λύνουν το εβραϊκό ζήτημα» στη Σερβία δολοφονώντας σχεδόν τα εννέα δέκατα του εβραϊκού πληθυσμού ως το τέλος του καλοκαιριού του 1942 25 – Πρώτο φύλλο της περιοδικής έκδοσης <i>Ζέρι ι Ποπουλίτ</i> («Η φωνή του λαού»), που εκφράζει την ιδεολογία του αλβανικού κομμουνιστικού κινήματος
	Σεπτέμβριος	22 – Οι Γερμανοί φτάνουν στο κέντρο του Στάλινγκραντ	Βρετανική καταδρομική δύναμη αποβιβάζεται μυστικά στην Ελλάδα 16 – Συνδιάσκεψη της Πέζας: δημιουργία του Αλβανικού Αντιφασιστικού Μετώπου Εθνικής Απελευθέρωσης
	Οκτώβριος	23 – Οι δυνάμεις του Μοντγκόμερυ επιτίθενται στο Ελ Αλαμείν της Αιγύπτου	Δημιουργία της πολιτικής οργάνωσης «Μπάλλι Κομπετάρ» στην Αλβανία με αντικομμουνιστικό πρόγραμμα
	Νοέμβριος	8 – Πραγματοποιείται η πρώτη σημαντική εισβολή των Συμμάχων στο Μαρόκο και την Αλγερία	12 – Θεσπίζεται ο τουρκικός Φόρος Κεφαλαίου

Έτος	Μήνας	Κόσμος	Νοτιοανατολική Ευρώπη
1942	Νοέμβριος	13 – Οι Βρετανοί ανακαταλαμβάνουν το Τομπρούκ 19 – Οι Σοβιετικοί εξαπολύουν αντεπίθεση στο Στάλινγκραντ	25 – Ανατινάζεται η σιδηροδρομική γέφυρα του Γοργοπόταμου με κοινή επιχείρηση βρετανικών δυνάμεων και ανταρτών του ΕΑΜ και του ΕΔΕΣ 26 – Στο Μπίχατς της Βοσνίας και Ερζεγοβίνης οι Παρτιζάνοι συγκροτούν το ανώτατο πολιτικό τους όργανο, το AVNOJ (Αντιφασιστικό Συμβούλιο Απελευθέρωσης των Λαών της Γιουγκοσλαβίας)
1943	Ιανουάριος	31 – Ο Στρατηγός Πάουλος παραδίδεται με τη γερμανική Έκτη Στρατιά στο Στάλινγκραντ	
	Μάρτιος	5 – Αρχίζει ο συμμαχικός βομβαρδισμός του Ρουρ	5 – Γενική απεργία στην Αθήνα εμποδίζει την επιστράτευση ελλήνων εργατών και την υποχρεωτική αποστολή τους στη Γερμανία Μάρτιος–Μάιος: Η βουλγαρική κοινωνία αντιστέκεται επιτυχημένα στην «τελική λύση» και τελικά ματαιώνει τον εκτοπισμό των Βουλγάρων Εβραίων Μάρτιος – Ιούνιος: Αποστολή περίπου πενήντα χιλιάδων Εβραίων της Θεσσαλονίκης στο Άουσβιτς
	Ιούνιος	13 – Οι δυνάμεις του Άξονα ηττούνται στην Τυνησία· λήξη της εκστρατείας στην Αφρική	14 – Στο Ότοσαςτς οι Παρτιζάνοι ιδρύουν το ανώτατο πολιτικό τους όργανο για την Κροατία, το ZAVNOH (Αντιφασιστικό Συμβούλιο Απελευθέρωσης των Λαών της Κροατίας)
	Ιούλιος	5-7 – Τεράστια σύγκρουση αρμάτων μάχης στο Κουρσκ, στο Ανατολικό Μέτωπο: οι Σοβιετικοί νικούν 9 – Οι Σύμμαχοι αποβιβάζονται στη Σικελία 25 – Ο Μουσσολίνι ανατρέπεται και συλλαμβάνεται· τον διαδέχεται ο Πιέτρο Μπαντόλιο	10 – Συγκροτείται ο Εθνικός Απελευθερωτικός Στρατός της Αλβανίας
	Αύγουστος		2 – Υπογράφεται η Συμφωνία του Μούκιε μεταξύ του Εθνικού Απελευθερωτικού Στρατού της Αλβανίας και του Μπάλλι Κομπετάρ. Απορρίπτεται λίγες μέρες αργότερα από την Κεντρική Επιτροπή του Κομμουνιστικού Κόμματος Αλβανίας (ΚΚΑ) και από το Συμβούλιο Εθνικής Απελευθέρωσης 28 – Ο βασιλιάς της Βουλγαρίας Βόρις Γ΄ πεθαίνει στην Σόφια. Αναγορεύεται βασιλιάς ο Συμεών Β΄

Έτος	Μήνας	Κόσμος	Νοτιοανατολική Ευρώπη
1943	Σεπτέμβριος	3 – Οι Σύμμαχοι περνούν τον πορθμό της Μεσσήνης και αποβιβάζονται στην ιταλική χερσόνησο 8 – Η Ιταλία παραδίδεται στους Συμμάχους 12 – Ο Μουσσολίνι απελευθερώνεται από δυνάμεις των Ες Ες και φυγαδεύεται στη Γερμανία	8–Μονάδες Παρτιζάνων καταλαμβάνουν προσωρινά το Σπλιτ της Κροατίας. Πέφτει στα χέρια τους μια τεράστια αποθήκη ανεφοδιασμού των Ιταλών 9–Εκλογή αντιβασιλείας στη Βουλγαρία: απαρτίζεται από τον Πρίγκιπα Κύριλλο, τον Καθηγητή Φίλοφ και τον Στρατηγό Μίχοφ 9–10 Οκτωβρίου: Οι γιουγκοσλάβοι Παρτιζάνοι αφοπλίζουν δέκα ιταλικές μεραρχίες· δυο από αυτές προσχωρούν στους Παρτιζάνους 17–Η βρετανοαμερικανική στρατιωτική αποστολή προς τους γιουγκοσλάβους Παρτιζάνους φθάνει στα απελευθερωμένα εδάφη της δυτικής Βοσνίας και Ερζεγοβίνης 20 – Το ZAVNOH κηρύσσει την επανένωση των κατεχόμενων από την Ιταλία περιοχών με την Κροατία και τη Γιουγκοσλαβία
	Οκτώβριος	13 – Η Ιταλία κηρύσσει τον πόλεμο στη Γερμανία	
	Νοέμβριος	7 – Απελευθερώνεται το Κίεβο. Η γερμανική άμυνα στον Δνείπερο αρχίζει να καταρρέει 28 – 1 Δεκεμβρίου – Ο Τσώρτσιλ, ο Ρούζβελτ και ο Στάλιν συναντούνται στην Τεχεράνη για να σχεδιάσουν την εισβολή στη Γαλλία	20 – Οι οπαδοί του βασιλιά Ζώγου, με επικεφαλής τον Αμπάζ Κούπη, ιδρύουν το Κόμμα της Νομιμότητας («Λεγκαλιτέτι») με σκοπό τη μεταπολεμική επαναφορά της μοναρχίας του Ζώγου στην Αλβανία 29 – Στη Γιάιτσε της Βοσνίας και Ερζεγοβίνης το AVNOJ συγκροτεί την κυβέρνηση των Παρτιζάνων (ΝΚΟJ – Εθνική Επιτροπή για την Απελευθέρωση της Γιουγκοσλαβίας)
	Δεκέμβριος	24 – Ο Αϊζενχάουερ ορίζεται επικεφαλής της δύναμης εισβολής στην ηπειρωτική Ευρώπη	7 – Ο Ρούζβελτ, ο Τσώρτσιλ και ο Ινονού συναντιούνται στο Κάιρο
1944	Ιανουάριος	27 – Οι Σοβιετικοί νικούν τους Γερμανούς στο Λένινγκραντ	Σχηματισμός της Χωροφυλακής στη Βουλγαρία, με σκοπό την καταπολέμηση της ένοπλης αντίστασης 8 – Ο Τσώρτσιλ, σε επιστολή του προς τον πρόεδρο της ΝΚΟJ (κυβέρνησης των γιουγκοσλάβων Παρτιζάνων) δηλώνει ότι η Βρετανία θα διακόψει κάθε βοήθειά της προς τους Τσέτνικ. Από αυτήν τη στιγμή και μετά, όλη η βοήθεια διοχετεύεται αποκλειστικά στους Παρτιζάνους

Έτος	Μήνας	Κόσμος	Νοτιοανατολική Ευρώπη
1944	Μάρτιος	15 – Η Ιαπωνία εισβάλλει στην Ινδία	10 – Το ΕΑΜ συγκροτεί την Πολιτική Επιτροπή Εθνικής Απελευθέρωσης (ΠΕΕΑ), μια χωριστή ελληνική κυβέρνηση, παράλληλη προς την επίσημη που εξακολουθεί να βρίσκεται στο Κάιρο
	Μάιος	9 – Οι Σοβιετικοί ανακαταλαμβάνουν τη Σεβαστούπολη 18 – Ιταλία: οι Γερμανοί αποσύρονται από τη γραμμή άμυνάς τους στο Μόντε Κασσίνο	Η Συνδιάσκεψη του Λιβάνου οδηγεί στη συμφωνία για τον σχηματισμό κυβέρνησης εθνικής ενότητας της Ελλάδας, με πρωθυπουργό τον Γεώργιο Παπανδρέου Αποστολή περισσότερων από εκατό χιλιάδες Εβραίων της Βόρειας Τρανσυλβανίας, που διοικείται από τους Ούγγρους, στα γερμανικά στρατόπεδα εξόντωσης 24 – Οι αλβανοί Κομμουνιστές στο Συνέδριο της Πρεμετής εκλέγουν, ως ανώτατο νομοθετικό τους σώμα, το Αντιφασιστικό Συμβούλιο Εθνικής Απελευθέρωσης και σχηματίζουν μια επιτροπή η οποία διαθέτει τα χαρακτηριστικά προσωρινής κυβέρνησης
	Ιούνιος	6 – Ημέρα D. Οι Σύμμαχοι αποβιβάζονται στη Νορμανδία	1 – Νέα κυβέρνηση των βασιλοφρόνων στη Βουλγαρία, με επικεφαλής τον Ιβάν Μπαγκρυάνοφ
	Ιούλιος	20 – Η απόπειρα δολοφονίας του Χίτλερ αποτυγχάνει 25 – Οι Σύμμαχοι διασπούν το γερμανικό κλοιό στη Νορμανδία	
	Αύγουστος	15 – Συμμαχικές αποβάσεις στη μεσημβρινή Γαλλία 25 – Το Παρίσι απελευθερώνεται	2 – Η Τουρκία αποφασίζει τη διακοπή των σχέσεων με τη Γερμανία 12 – Ο Τσώρτσιλ και ο Τίτο συναντιούνται στη Νάπολη 23 – Πραξικόπημα στη Ρουμανία. Ο βασιλιάς Μιχαήλ, με την υποστήριξη των μεγάλων κομμάτων και των κομμουνιστών, συλλαμβάνει τον Αντωνέσκου και την κυβέρνησή του. Η Ρουμανία παραδίδεται στους Σοβιετικούς 26 – Ο βούλγαρος πρωθυπουργός Μπαγκρυάνοφ κηρύσσει την ουδετερότητα της χώρας του, κάνει τις πρώτες απόπειρες διαπραγματεύσεων με τις ΗΠΑ και το Ηνωμένο Βασίλειο στην Άγκυρα και στέλνει αποστολή στο Κάιρο

Έτος	Μήνας	Κόσμος	Νοτιοανατολική Ευρώπη
1944	Αύγουστος		<p>29 – Ο βασιλιάς της Γιουγκοσλαβίας Πέτρος Β' αποκηρύσσει τον Ντράζα Μιχαήλοβιτς και αναγνωρίζει τον Τίτο ως ηγέτη της αντίστασης στη Γιουγκοσλαβία</p> <p>30 – Ο Πάβελιτς αποτρέπει την έκρηξη πραξικοπήματος στο Ανεξάρτητο Κράτος της Κροατίας και κρατά τη χώρα πιστή στις δυνάμεις του Άξονα</p>
	Σεπτέμβριος	<p>3 – Απελευθερώνονται οι Βρυξέλλες</p> <p>19 – Υπογράφεται ανακωχή μεταξύ της Φινλανδίας και των Συμμάχων</p> <p>25 – Οι Σύμμαχοι διασπούν τη Γοτθική Γραμμή στην Ιταλία</p>	<p>Αρχίζει ο αγώνας για την απελευθέρωση της Σερβίας από τους Παρτιζάνους και τις μονάδες του Κόκκινου Στρατού</p> <p>2 – Η βουλγαρική αντιβασιλεία διορίζει κυβέρνηση των ρωσόφιλων πολιτικών κομμάτων, με επικεφαλής τον Κωνσταντίν Μουράβιεφ (η πρώτη κυβέρνηση που σχηματίζουν τα πολιτικά κόμματα από τον Μάιο του 1934)</p> <p>3 – Σχηματίζεται νέα κυβέρνηση εθνικής ενότητας υπό τον Γεώργιο Παπανδρέου</p> <p>5 – Η Σοβιετική Ένωση κηρύσσει τον πόλεμο στη Βουλγαρία</p> <p>8 – Ο Κόκκινος Στρατός εισβάλλει στη Βουλγαρία. Υπογράφεται ανακωχή μεταξύ Σοβιετικής Ένωσης και Βουλγαρίας. Η Βουλγαρία κηρύσσει τον πόλεμο στη Γερμανία</p> <p>9 – Οι Κομμουνιστές παίρνουν την εξουσία στη Βουλγαρία. Κυβέρνηση του Μετώπου για την Πατρίδα με επικεφαλής τον Κίμον Γκεοργκίεφ (ηγέτη του κόμματος Ζβένο), στην οποία κυριαρχούν οι Κομμουνιστές</p> <p>12 – Η Ρουμανία υπογράφει ανακωχή με τους Συμμάχους. Αναγνωρίζει τη σοβιετική εξουσία στη Βεσσαραβία και στη βόρεια Μπουκοβίνα καθώς και την ύπατη εξουσία της Επιτροπής Συμμαχικού Ελέγχου, στην οποία κυριαρχούν οι Σοβιετικοί, σε ολόκληρη την επικράτεια της</p>
	Οκτώβριος	<p>2 – Οι Γερμανοί συντρίβουν την εξέγερση της Βαρσοβίας, ενώ οι σοβιετικές στρατιές έχουν σταματήσει την προέλασή τους και αναπαύονται λίγα χιλιόμετρα παραπέρα. Οι Σύμμαχοι εισδύουν από το Δυτικό Μέτωπο στη Γερμανία</p>	<p>5 – Οι Βρετανοί αποβιβάζονται στην Ελλάδα</p> <p>8 – Η Βουλγαρία ξεκινά τις πολεμικές επιχειρήσεις εναντίον της Γερμανίας</p> <p>12 – Ο γερμανικός στρατός εγκαταλείπει την Αθήνα</p> <p>14 – Εισέρχονται στην Αθήνα οι Βρετανοί</p>

Έτος	Μήνας	Κόσμος	Νοτιοανατολική Ευρώπη
1944	Οκτώβριος	9 – «Συμφωνία των ποσοστών» μεταξύ Τσώρτσιλ και Στάλιν στη Μόσχα 23 – Οι Σύμμαχοι αναγνωρίζουν τον ντε Γκωλ ως προσωρινό επικεφαλής της γαλλικής κυβέρνησης	18 – Έρχεται στην Αθήνα η ελληνική κυβέρνηση 20 – Το Βελιγράδι απελευθερώνεται από το Σοβιετικό Κόκκινο Στρατό και τους γιουγκοσλάβους Παρτιζάνους 23 – Η Αντιφασιστική Επιτροπή Εθνικής Απελευθέρωσης μετασχηματίζεται στην Προσωρινή Δημοκρατική Κυβέρνηση της Αλβανίας με πρωθυπουργό τον Εμβέρ Χότζα 25 – Η επικράτεια της Τρανσυλβανίας απελευθερώνεται από την κατοχή του ουγγρικού στρατού, από το συμμαχικό ρουμανικό στρατό και τον Κόκκινο Στρατό 28 – Υπογράφεται ανακωχή μεταξύ των χωρών της Αντιφασιστικής συμμαχίας και της Βουλγαρίας
	Νοέμβριος	7 – Ο Ρούζβελτ κερδίζει στις εκλογές την τέταρτη θητεία του ως πρόεδρος των Ηνωμένων Πολιτειών	13 – Οι Παρτιζάνοι απελευθερώνουν τα Σκόπια 29 – Η Αλβανία ελευθερώνεται από τη γερμανική κατοχή
	Δεκέμβριος	15 – Αμερικανικές αποβάσεις στο Μιντόρο των Φιλιππινών	3 – Το ΕΑΜ οργανώνει διαδήλωση στην Αθήνα, η οποία καταλήγει σε αιματοχυσία. Αρχίζουν συγκρούσεις μεταξύ του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ και των κυβερνητικών δυνάμεων, οι οποίες υποστηρίζονται από τους Βρετανούς
1945	Ιανουάριος	17 – Οι Σοβιετικοί καταλαμβάνουν τη Βαρσοβία 19 – Η Γερμανία σε πλήρη υποχώρηση στο Ανατολικό Μέτωπο 20 – Η Ουγγαρία υπογράφει ανακωχή με τους Συμμάχους	Περίπου εβδομήντα χιλιάδες άτομα γερμανικής καταγωγής απελαύνονται από τη Ρουμανία στην ΕΣΣΔ
	Φεβρουάριος	4-11 – Ο Τσώρτσιλ, ο Ρούζβελτ και ο Στάλιν συναντιούνται στη Γιάλτα 8 – Οι Σύμμαχοι εξαπολύουν τη μεγάλη τους επίθεση για να φθάσουν στον Ρήνο 13-14 – Μαζικοί βομβαρδισμοί των Συμμάχων με εμπρηστικές βόμβες καταστρέφουν τη Δρέσδη 19 – Αμερικανικές αποβάσεις στη νήσο Ίβο Τζίμα (Δυτικός Ειρηνικός)	Υπογράφεται η Συμφωνία της Βάρκιζας στην Ελλάδα, η οποία προβλέπει εκλογές και δημοψήφισμα για τη μοναρχία στην Ελλάδα, τη διάλυση των αντάρτικων σωμάτων και την παράδοση των όπλων του ΕΛΑΣ 23 – Η Τουρκία κηρύσσει τον πόλεμο στη Γερμανία και την Ιαπωνία

Έτος	Μήνας	Κόσμος	Νοτιοανατολική Ευρώπη
1945	Μάρτιος	3 – Η Φινλανδία κηρύσσει τον πόλεμο στη Γερμανία	6 – Οι Σοβιετικοί επιβάλλουν τον διορισμό κυβέρνησης συνασπισμού στη Ρουμανία με επικεφαλής τον Πέτρου Γκρόζα. Η νέα κυβέρνηση ελέγχεται από τους κομμουνιστές
		9 – Οι ΗΠΑ καταστρέφουν το Τόκιο με εμπρηστικές βόμβες	7 – Σχηματίζεται η Προσωρινή Κυβέρνηση της Δημοκρατικής Ομοσπονδιακής Γιουγκοσλαβίας με πρωθυπουργό τον Τίτο και τους Παρτιζάνους να κυριαρχούν επί των μελών της Εξόριστης Κυβέρνησης (23 προς 5)
		22 – Ο αμερικανός στρατηγός Πάττον διασχίζει τον Ρήνο στο Όππενχαϊμ	
		23 – Ο βρετανός στρατηγός Μοντγκόμερυ διασχίζει τον Ρήνο βόρεια του Ρουρ	
	Απρίλιος	12 – Ο Ρούζβελτ πεθαίνει και πρόεδρος των ΗΠΑ αναλαμβάνει ο Χάρρυ Τρούμαν	6 – Απελευθερώνεται το Σεράγεβο
		23 – Οι Σοβιετικοί μπαίνουν στο Βερολίνο	14 – Δημιουργείται η Κυβέρνηση του Ομοσπονδου Κράτους της Κροατίας, όπου κυριαρχούν οι Κομμουνιστές
		25 – Οι αμερικανικές και σοβιετικές δυνάμεις συναντιούνται στον ποταμό Έλβα. Αρχίζει η Συνδιάσκεψη του Αγίου Φραγκίσκου που θα οδηγήσει στη δημιουργία του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών	28 – Οι ΗΠΑ αναγνωρίζουν την Προσωρινή Γιουγκοσλαβική Κυβέρνηση του Τίτο
		28 – Ο Μουσσολίνι συλλαμβάνεται και εκτελείται από ιταλούς Παρτιζάνους	
		30 – Ο Χίτλερ αυτοκτονεί στο Βερολίνο	
	Μάιος	1 – Το Βερολίνο παραδίδεται στις σοβιετικές δυνάμεις	2 – Ο στρατός των γιουγκοσλάβων Παρτιζάνων μπαίνει στην Τεργέστη, δημιουργώντας μια τεταμένη διαίρεση της πόλης (αργότερα στις Ζώνες Α και Β) μεταξύ Ιταλίας και Γιουγκοσλαβίας
		7 – Επίσημη παράδοση της Γερμανίας	6 – Ο Πάβελιτς και η κυβέρνησή του δραπετεύουν από το Ζάγκρεμπ προς την Αυστρία
			8 – Οι Παρτιζάνοι απελευθερώνουν το Ζάγκρεμπ
	Ιούνιος	5 – Οι Σύμμαχοι διαιρούν τη Γερμανία σε τέσσερις ζώνες κατοχής	10 – Το AVNOJ μετατρέπεται σε Προσωρινή Λαϊκή Εθνοσυνέλευση της Γιουγκοσλαβίας
		26 – Η Χάρτα των Ηνωμένων Εθνών υπογράφεται από εκπροσώπους πενήντα χωρών και δημιουργείται ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών	

Έτος	Μήνας	Κόσμος	Νοτιοανατολική Ευρώπη
1945	Ιούλιος	17-2 Αυγούστου – Ο Τσώρτσιλ, ο Στάλιν και ο Τρούμαν συναντιούνται στο Πότσνταμ για να διαμορφώσουν το σχέδιο αποκατάστασης της ειρήνης στην Ευρώπη και την τελική επίθεση εναντίον της Ιαπωνίας	
	Αύγουστος	6 – Ρίψη ατομικής από τους Αμερικανούς στη Χιροσίμα 9 – Ρίψη ατομικής βόμβας από τους Αμερικανούς στο Ναγκασάκι 14 – Η Ιαπωνία παραδίδεται	

ΧΑΡΤΗΣ 1: Ο Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος, 1939-1942

